

MÓRA FERENC ISMERETLEN LEVELEI PÓSÁÉKHOZ

Írta: HEGEDŰS ANDRÁS

Móra Ferenc a Pósa Lajossal történt találkozást — *A költő* (1923), *Szegedi életem 25. évfordulója* (1927), *A halhatatlanság körül* (1930) című írásaiban — több változatban írta meg. Annyiszor alakított rajta, ahányszor íróként hozzányúlt. Fantáziája — szinte játékosan — új és új rendbe rakta a megtörtént esemény tényeit. Csak lényeges élményt használnak fel és variálnak ennyiszor az írók. Móra a maga életében sorsfordítónak tartotta a Pózával való találkozást. Azt ma már az előkerült Móra-levelekből biztosan tudjuk, hogy nem Szegeden, Dankó Pista temetésén és nem 1903-ban találkoztak először. Írónk — több verse megjelenése után — pesti egyetemistaként Péterfy Sándornak, a „tanítók atyjának”, ekkori jötevőjének ösztönzésére kereste fel Pósa Lajost. 1899. november 16-án így írta le a menyasszonynak küldött levelében a találkozást: „Nagyon szívesen fogadott, nem volt semmi különös mondanivalója, csak éppen meg akart ösmerni. Nekem is mondta, amit Péterfynek is mondott: hogy ez a Móra Ferencz már most is ér annyit, mint Móra István, már most is van akkora költői tehetség, mint az. Aztán csak arra kért, hogy Pestet itt ne hagyjam.” [1] A második találkozás történt 1903-ban Szegeden, a nóta- király temetésén. A gyászbeszédet a múzeum lépcsőjéről Pósa Lajos tartotta. A temetésről szóló riport megírására Móra kapott megbízást, aki ekkor még „a szegedi sajtó keze-lába”, „olyan szaladj-ide, szalajd-oda újságíró” volt. A szerkesztő előre közölte vele: vigyázzon, mert Pósa nagyon kényes arra, hogy milyen hüen jelenik meg az emlékbeszéde. Móra ki se ment a temetőbe, elrejtőzködött a szerkesztőségben, megírta és a nyomdába adta a tudósítást. A temetés után Pósa, aki maga akarta az újságírónak közlésre lediktálni a Dankó koporsója felett tartott beszédet, felhozatta a nyomdából a kéziratot: „...átnézte, megölelt és azt mondta, hogy írjak meséket *Az Én Újságom*nak. Rám parancsolta a meseírást. Így aztán egészen 1914-ig dolgoztam Pósa bácsi lapjában” — idézte a nagy pillanat emlékét *Szegedi életem 25. évfordulója* című írásában.

Ekkor kezdődött nemcsak a két író, hanem a két család barátsága is.

Móra, azokban a levelekben, amiket 1914-ig Pósanak s 1933-ig Pósanénak, „Lidike mamá”-nak írt, leplezetlen nyíltsággal vallott önmagáról. Tudjuk, írónk epikai alkotásait is áthatotta a líraiság, s ez gyakran megnyilvánult abban is, hogy őszintén kitarulkozott, nyíltan felmutatta magát, de ezek a levelek Móra életének olyan problémáiról is hírt adnak, amik még a nála oly gyakori reflexiók formájában, odavetett megjegyzéseként sem tűntek fel az alkotásokban. A levelekbe zárt vallomások összetettebb s így teljesebb képet adnak Móra egyéniségéről, emberi sorsáról és írói szemléletéről, világról.

Ezek a levelek azért is jelentős dokumentumok, mert Móra írói életének szinte az egészéről, az 1905-től közel a haláláig tartott periódusról, ennek minden jelentős mozzanatáról szólnak.

Móra „az irodalom virágos kertjében”

Pósa adott Mórának, a vidéki újságírónak először lehetőséget arra, hogy *Az Én Újságpm* lapjain gyermekirodalmi alkotásaival az ország színe elé lépjen. Sőt, Pósa volt az is, aki először nevezte Mórát a legnagyobb élő gyermekírónak. Csak egyetlenegy levélben, 1906. december 21-én így halmozta az értékelő, dicsérő megállapításokat Móráról: „Senkiben se telik nekem olyan nagy örömem, mint tebened ... Nyelved zamatos magyarságában gyönyörködöm; tartalmas írásod művészi formája mindig meglep...; minden egyes dolgod egy-egy kis költői alkotás. Úgy csordogál tolladból a mese, mint a méz... Költő vagy, író vagy, művész vagy a legjavából... Sok örömem volt már új tehetségek szárnyának bontogatásában, de senkiben sem telt még annyi örömem, mint te benned.”

Móra levelei a hála szavait zengték, és már nem is a baráti, hanem a gyermeki ragaszkodás, szeretet forró vallomását visszhangozták. Mindig frissen és a kifogyhatatlan költői képekkel a prózát líraivá finomítva...

1906. augusztus 24-én így fogalmazta Móra a névnapi üdvözlét: „A sok Lajos-napi köszöntő közt, amely az ország minden tájáról megkeresi holnapra a radnóti poéta-félszket, bizonyosan egy se száll hozzátok szerényebb helyről, mint a mienk, de bizonyosan egyiknek se ád szárnyat a mienknél igazibb szeretet. Szíved, lelked bő természettel, örök nyárral áldja meg az Isten, soha ne fogyatkozzon meg a virág, amit angyalkezek szórnak az utadra.” 1909. december 10-én Móra így köszönte meg Pósának legújabb írásairól küldött dicsérő megállapításait: „Fejedelmi bőkezűséggel szórod a gyöngyöt a szegény vándorlóra, — persze futja a te kincses-táradból. S mit tagadnék rajta: biz én nekem jól esik bele öltözködnöm ezekbe a gyöngyökbe... Tudom én azt, hogy a Te hozzám való, meghálálhatatlan szereteted nagyító-üvegén keresztül nézed a dolgaimat, de azért mégis csak jól esik a dicséret. Az az én Pegazusomnak az abrakja.” Amikor Móra felesége kórházban volt Pesten s Pósaék többször meglátogatták a beteg asszonyt, írónkban „hymnus csattogott”, szívéből „hálaadó imádság” kelt szárnyra: „Mindig tudtuk, hogy ti vagytok a legjobb emberek a földön, annyira jók, hogy a ti jóságtok már nem is erre a világra való... Az a figyelem, az a gyöngédség, a szeretetnek az a szülő, rokont felejtető mértéke, amivel ... át melegítették bennünket, mintha a legszebb meséskönyvből lenne kivágyva. Lám, így ismeri meg őszbe csavarodott fejjel, fölhasogatott szívvel, öreg korában az ember a kedves jó tündéretket, akikben gyerekkorában sem hitt s amikor érzi a fején és a szíven a simogató, áldott kezüket, akkor nem tud egyebet tenni, mint a gyerek: csendesesen sirni boldog örömeiben...” 1913. augusztus 24-én így küldte jó kívánságait Pósának: „Lelked tüzénél senki többet nem melegedett, mint mink, — tiszta fénye tartós lobogását senki őszintébben nem kívánja.” Az egyik levélben „lélek szerint való apám”-nak nevezte Pósaát, a másikban „fűi kézcsókkal” borult a kezükre, majd így fogalmazta meg családjá nevében a Pósaékhoz tartozást: „...akikhez olyan közel vagyunk, mint fészkelő madár a fájához”. S amikor 1914. júniusában Pósa betegségéről az első „riasztó hírt” olvasta az újságban Móra, Pósaénak így írt: „...apám haláláról maradt könnyekkel sirattam meg, annál keservesebben.” Ha Pósa halála után az özvegytől jött a meleghangú levél, írónk így vagy ehhez hasonló gondolatokkal zárta válaszlevelét: „... olyan jól esik a simogató anyai kéz, ha még olyan bús és erőtlen is: mi a lélek szerint való apánk áldott és áldó, felejtethetlen kezét is érezzük benne.”

Említettem, hogy ezt a ragaszkodást fűtötte az a tény, hogy Móra, a vidéki író *Az Én Újságom* hasábjain kapott először lehetőséget arra, hogy az ország olvasóihoz szóljon. Azt rögtön jegyezzük meg, hogy nem Pósa formált belőle ifjúsági író,

ő csak a közlési lehetőséggel kicsalogatta belőle azt, ami már készen volt benne. Móra az induláskor teljes értékű ifjúsági írónak bizonyult. Sajátos írói egyénisége, művészi élményanyaga, erkölcsi felelősségérzete, pedagógiai hajlama, gyermekszeretete, művészetének sajátossága tette a fiatalok alkotójává. Sőt, Móra írásai révén lett igazán nagyhatásúvá, művészi értékűvé *Az Én Újságom*.

Fokozta Mórában a Pósa iránti tiszteletet az is, hogy — éppen úgy, mint Tömörkény, Mikszáth, később pedig Kosztolányi — ő is a művészi értékű magyar gyermekvers megteremtőjét látta *Az Én Újságom* szerkesztőjében. A gyermekek költőjét dicsérte benne, „a dalok és mesék fehérszakállú, aranyos királyá”-t, aki arra tette rá az életét, hogy a magyar gyerekek lelki tápláléka ne lehessen többé „régisovány pedagógiai tészta, a tanköltészet cukrával, mákjával behintve”.

Jobban megértjük ezt a nem mindennapi, áhítatos, gyermeki ragaszkodást, ha azt is tudjuk, hogy Móra egy kegyetlen életperiódus után érezte meg a feléje nyújtott segítő, felkaroló kezét. 1903-ban még frissek írónk lelkén a sebek, amiket a pesti egyetemi évek idején, majd a sikertelen, megalázó álláskeresőskor kapott. [2] Az előkerült levelekből ma már nyilvánvaló, hogy Móra 1897 szeptemberétől nemcsak nyomorgott, éhezett, fázott, hanem kiszolgáltatott, kihasználta szellemi proletár is volt Pesten. Reggel öttől este 11-ig tanult és különösképpen dolgozott, a korrektorságtól az adminisztrációs munkán át buta úri diákok tanítását vállalta el azért, hogy megélhessen és pénzzel támogathassa Kiskunfélegyházán élő öregedő szüleit. Saját bőrén tapasztalta meg, hogy a kapitalizálódó fővárosban az önzés, az egoizmus törvénye irányítja az emberek szemléletét, hogy azokkal az értékekkel, amikkel gimnazistaként szülővárosában méltán megbecsültnak érezhette magát, Pesten a kiszolgáltatottság mélységében találhatta, tudhatta magát. Nem véletlenül írta néhány hónapos pesti tartózkodása után kiskunfélegyházi menyasszonyának: „... annyi rosszat, az emberek annyi bűnit, nyomorúságát, kicsiségit láttam idefönt ezalatt a hosszú három hónap alatt, mióta fönt vagyok, hogy elég lesz egész életemre.” Oka volt rá, hogy ilyen állásfoglalással sűrítse össze magában a kapitalista főváros elleni haragvó ellenszenvét: „...ha egyszer elszabadulhatok Pestről, nem hogy vissza nem jövök többet, hanem még képpel se fordulok felé életemben.” 1900 tavaszán két hónapra alapvizsgás tanárságot vállalt Felső-Lövön, majd 1902. május 1-ig állásért könyörgött a miniszternél és más „méltóságos kutyá”-nál; Kiskunfélegyháza urai még az irtói állástól is elűtötték, míg végre újságíróként Szeged befogadta. Ilyen élmények után találkozott Pósával, aki megbecsülte, értékelte, tisztelte őt, — hogyan nevezhette volna szellemi apjának *Az Én Újságom* szerkesztőjét!

A „régis iskolába tartozók” körében

Persze, Pósa Lajos nemcsak gyermekköltő volt. (A gyermekirodalom történetében megvan a jelentősége még akkor is, ha verseit olvasva ma már a monoton egyhangúság, olykor-olykor a rutin és a primitívvé vált egyszerűség zavaróan hat is ránk. Gyermekversei közül kihulltak az idő rostáján az idilli népszemléletet és a vallásos eszmeiséget sugárzó költeményei.) Felnőtteknek írott, konvencionális formai megoldásokat alkalmazó verseivel, amelyek a szellemi igénytelenséget és a problémátlan életszemléletet úgy tüntették fel, mint a magyarság és a moralitás eszményét, a „régis iskola”, a nép-nemzeti epigonizmus egyik vezér-egyéniességévé s ezzel együtt a modern, az új idők új dalaival jelentkező költészet bigott ellenfelévé vált. Több tényező okozta, hogy a költő Móra „a régis iskola” köréhez csatlakozott, most az egyik legfontosabbról, a Pósa-hatásról, a Pósa-hoz fűződő érzelmi kötődésről

szólhatok csupán. Még az egyetemi évek végén, 1899/1900-ban úgy tűnt, hogy Móra, a költő az epigon lírával ellentétes költőeszménnyel jegyzi el magát. Amikor a kapitalizmus emberellenességét, a társadalom nyomorát átélte, amikor a természettudomány hatására megrendült benne az Isten-hit, amikor rádöbbsent, hogy a lelke bonyolult, kiismerhetetlen erők csatateré, a kétely, a vívódás lett úrrá rajta, s ebből az életérzésből született is néhány megrázó erejű költeménye. Az *Éjszakák*, a *Hajnalhasadás*, az *Isten* című versekben a vívódó, útkereső Mórát ismerjük meg, a századforduló emberét, aki nagykorúvá akar lenni, önállóvá akarja kiküzdeni magát. Az *Isten* című verséből idézek:

Őrült, vad eszmék téptek, ostoroztak,
Kimarva lelkem éles karmaikkal,
Vérszomjasan és éhesen üvöltve.
Vijjogva verte össze szárnyait
Gyötrelmeinek siró erdejében
A kétkedésnek halálmadara.

Aztán itt van a nyomor és az állásnélküliség periódusában, 1902. március 30-án megjelent verse, a *Halljátok-e öreg tanáraitam...* Móra ebben a költeményben keserűen támadta tanárait azért, mert nem tárták fel előtte az élet igazi arcát, s nem mondták meg neki, hogy ő, a szegény maradjon a zsellér-rögön, hogy az élet piac, ahol minden hitványsággal van tele, ahol csak a gaz kelendő s a becsületnek nincs becsülete, hogy hamis nagyságoknak tömjént égetve többre lehet jutni, mint tudománnyal, s hogy csak az boldogul benne, ki saját lelkét bérbe adja. A költemény utolsó versszakából az is kicsendült, hogy Móra lényegében nem is öreg tanárait támadta, hanem azokat, akik miatt nem diadalmaskodhat az érdem és igazság, akik miatt fertelmes az élet.

Ilyen Móra-versek a Pózával kötött barátság, az ő költői eszményével történt azonosulás után nem születnek többé. Érdekes, hogy írónk ugyanekkor prózában, különösen publicisztikai írásaiban egyre inkább Ady szemléletével rokon...

A Pózáékhoz írott levelekben Móra a régi iskolához való tartozását egyértelműen megszólaltatta.

Kiss József költő, a *Hét* szerkesztője, írói jubileuma 40. évfordulóján meghívott vendégként fololvasott a Dugonics Társaságban 1910. február 9-én. Móra így tájékoztatta erről az eseményről Pózá február 15-i levelében: „Az ám, itt járt az ősz kuldus — a hogy ő mondja magáról — Szegeden. Az újságokba kiírta ugyan, hogy hogy fogják őt ünnepelni — előbb, mint Szegedre hírt adott volna, hogy jön-e csakugyan — de aztán irtózatosan megcsalódott s a mi gyűlölet belefér — pedig úgy nézem, még a csizmaszárában is ezt hord az a kis ember — azt alkalmilag mind ráköpi Szegedre.”

Elmondom neked, hogy áll a bál, mulass, vagy bosszankodj rajta, ahogy érdemesebbnek látod. A zsidó pap addig rágta a Tömörkény (a Társaság főtitkára — H. A.) fülét, meg a Lázárét (Lázár György polgármester, a Társaság elnöke — H. A.) (nagy versszakértő mind a kettő), hogy hazánk ősz költőjét végre is meghívták, hogy olvasson föl, mint vendég... A nagy költő erre a pesti lapokat tele fújta reklámmal, egyben pedig leírt ide a keresztfiának, Kun Józsefnek (verseit láthattad már a Hétben, többet, mint én, mert én a kezembe nem veszem öt év óta) — hogy lejön, de legyen *gavallér a társadalom* és adjon neki pénzt.” Kiss József hívei gyűjtést rendeztek, de — Móra közlése szerint — csak 300 korona gyűlt össze, ennyit pedig szégyeltek átadni. „... s így nagy hazánkfia nem kapott egy krajcárt se. Azért volt

olyan harapós, mint mondják, egész ittléte alatt, mint egy hörcsög. Ládd, milyen undorítóan szép ez az ünneplés így közelről.

Hanem hát mi közünk nekünk ehhez?"

Pósa tetszésére számítva, az ő ízléséhez igazodva írta Móra ezt a levelet: idegenül, ellenségesen, megvető gúnnyal szólt az ünnepelt Kiss Józsefről; megfricskázta a jó barátot, Tömörkényt is a felolvasó ülés megrendezéséért; közölte, hogy öt év óta, 1904 óta — azaz barátságuk kezdetétől — a *Hét* nem volt a kezében. Móra szemléletét nem tette magáévá az a lap sem — a *Szegedi Napló* —, ahol írónk újságíróként dolgozott. A napilap „Kiss József Szegeden” főcímmel és „A költő-király felolvasása” alcímmel tájékoztatta olvasóit a Dugonics Társaság felolvasó üléséről. A tudósításban ezek olvashatók: „A koszorús költő, kinek negyven éves jubileumát most ünnepli az ország, Szegedre is lejtött, hogy itt is hallassa szavát, hogy a Dugonics Társaságban felolvassa lelkének újabb szülötteit, az ő páratlan, igézően szép költeményeit.” Nemcsak a teremben tapsolták meg a költőt, az utcán, „... a torony alatt valósággal lázzal ünnepelte a közönség”. „Kiss József jól érezte magát köztünk s igen hízolgőn nyilatkozott Szegedről. A város nagyon tetszik neki, de kivált meghódította őt a magyaros, közvetlen és őszinte vendégszeretet.” Sőt, a *Szegedi Napló* ugyanebben a számában, külön glosszában szól arról is, hogy Kiss Józsefről könyv jelenik meg. Így méltattatta a vállalkozást: „A magyar társadalom, közélet és irodalom vezérszellemi szövetkeztek egymással, hogy elégtételt szolgáltassanak Kiss Józsefnek, magyar költészetünk díszének, azért a közömbösséggért, bántalomért és háládatlanságért, mellyel a sors és a nemzet hivatalos és választott képviselői fizettek halhatatlan dalaiért.”

Érdekes módon történt Móra taggá választása a nép-nemzeti írók szervezetébe, a Petőfi Társaságba 1915-ben. Pósa ekkor már nem élt, özvegye, aki szintén verselgetett, vette kezébe a kezdeményezést. Ő protezsálta be Mórát Szávay Gyulánál, aki levélben „megmozgatta Tömörkényt”, mint írónkhoz legközelebb állót, hogy készítse el az ajánlást, s ugyanakkor azt is közölte vele, hogy „ők, a régi iskolába tartozók, mindent megtesznek” Móra beválasztásáért. „Nem értettem a dolgot — írta költőnk Pósanénak 1915. november 30-án —. Szávayval én soha össze nem melegedtem. Az én kis cirokhegedűmre ki tehetette figyelmessé? Most már tudom, amit valahogy mindjárt sejtettem: hogy a Pósa bácsi áldott keze simogat engem a sírból is, lélek szerint való apámé, a ki engem a világon legjobban szeretett.

Én a Szávay jóakarataát megköszöntem és — elhárítottam magamtól, mint a minap itthon a városatyaságot. Ezt persze, más okból: szegényesen vagyok én föltarisznyázva a Petőfi Társaságba. Nemcsak arra értem, a mi kedveset össze cincogtam, s a mi bizony a magam szemében sem nyom sokat, de a hivatalos poéták közt a Pósa bácsi visszajáró lelkén kívül kicsodám maradt nekem? Ki tud én rólam, névtelen kicsi vidéki emberről, aki mindig szégyeltem kiabálni?

Most mégis a Pósa bácsi akarata döntött, a hogy kisugárzott Lidike mama leveléből.”

Pósané ösztönzésére Móra levélben fordult a Petőfi Társaság tagjaihoz, s kérte szavazáskor támogatásukat. Ilyen tartalmú leveleket küldött szét 1915. december 3-án: „Szávay Gyula úr az imént értesített, hogy ő és néhány jó emberem megszegényítő jóakarattal tagul ajánlott a Petőfi-Társaságba. Csöndes, magamnak cirpelgető vidéki tücsök létemre ambícióim sohasem mertek ennyire szállni, — most, hogy biztatást kaptam rá, szabad legyen Nagyságos Uram jóakarataú támogatását is kérem. Körülbelül húsz éve irogatok, verseim nagyrészt az Új Időkben és a Vasárnapi Újságban jelentek meg. Van néhány kötetem, mely miatt tán nem kell szégyenkeznem, új verskötetem most van sajtó alatt. Ennek egy próbaívét ide mellékelem az esetre,

ha a magyar költészet nagy kórusában az én kis cirok hegedűm eddig elkerülte volna Nagyságos Uram szíves figyelmét. Ez szóljon értem, ha tud.” [3]

Móra pontosan tájékoztatta Pósánét a kapott válaszokról. A választás előtt közel húszan ígérték meg szavazatukat. „Tömörkény a második választásnál — az elsőnél elbukott — 11 szóval került be — közölte Pósánéval —, de most úgy látszik, nagyobb az érdeklődés és sokan fognak szavazni.

A Bársony meghódítása nagyon kedvesen történt. Mikor Lidike mamának írt, még akkor nagyon bizonytalanul nyilatkozott. Közben azonban megkapta a levelemet s abban az ide is mellékelte néhány szelvényt. Erre tegnap este ezt a levelet kaptam tőle: „Kedves Uram, most nem érek rá sokat írni, csak ennyit mondok: Az *Aeterna solitudo* című verse miatt föltétlen önre szavazok. Szíves köszöntéssel stb.”

Pósáné szervező ügybuzgalmáért így mondott köszönetet Móra: „Megszégyenítő, soha meg nem érdemelt és soha meg nem szolgálható jóságának annyi bizonyosságát vettem minden felől, hogy a hálálkodásba bele se fogok. Kevés volna, akármennyit mondanék és szegényes az érzésnek addig a teljességéig, a mely már könnyben csordul ki.”

December 18-án választották be Mórát a Petőfi Társaságba. Ezzel költőként — szervezetileg is — „a régi iskola körébe” került... Pósa „visszajáró lelké”-nek, Pósáné közreműködésének köszönhetette, hogy országos testület tagja lehetett. Ez a tény is fokozta a Pósa emléke iránti tiszteletét. S ezt élete végéig többször kifejezésre is juttatta. Ő mondott emlékbeszédet 1919. januárjában Budapesten a Zeneakadémián az öt éve elhunyt költő tiszteletére rendezett emlékünnepen. Karcolatot írt róla 1929-ben, amikor elkészült Pósa szobrának agyagmintája, s 1930-ban a Városligetben tartott Pósa-szobor leleplezésekor is ő szólaltatta meg Szeged üdvözlését. [10]

A hála a halott költőnek szólt, aki megnyitotta előtte az „irodalom virágos kertjé”-nek kapuját. De Móra lírája, amivel az epigon költőkhöz kapcsolódott, szemlélete radikalizálódásával egyre apadt, majd végleg el is némult. Ady halálakor már a nagy költőben — akinek a költészetét évekig idegenkedve, ellenérzéssel figyelte — a forradalom költőjét köszöntötte, s 1920 után gyakran csipkelődő, lelcicsinylő szót ejtett a Petőfi Társaságról. Még Pósánének is ezt írta 1922. március 8-án: „A Petőfi Társaságbeli dicsőségtől is megkeseredett a szám íze.” Kiss Lajosnak, a nyíregyházi múzeumigazgatónak, néprajzosnak a 20-as közepén így fejezte ki baráti ragaszkodását: „Több vagy nekem, mint az egész Petőfi Társaság.” [4]

„...fuldoklom a ... gondok zuhatagában...”

Móra napjai szakadatlan munkában teltek. Szegedi élete első 10—15 évét pásztázzuk csak végig: 1902-től a *Szegedi Napló* munkatársa, 1913-tól szerkesztője; 1904-től a múzeumot és a könyvtárat egyesítő Közművelődési Palota tisztviselőjeként vezette a könyvtárat, végezte az ásatásokat, rendezte és kezelte a természettudományi tárt, segítette Tömörkénynek az „adminisztrációs teendők” végzésében, majd 1917-ben az intézmény igazgatója lett. Ahová „fizetség” kötötte, ott a „szerződés” miatt is, még inkább becsületből, morális felelősségből pontos munkát végzett. Bekapcsolódott a Dugonics Társaság munkájába, ahol nemsokára szaktitkár, majd főtitkár lett, 1908-tól részt vett a Gyermektanulmányi Társaság tevékenységében. Kiépítette kapcsolatát a szabadkőművesekkel, a polgári radikálisokkal, 1915-ben tagja lett a Petőfi Társaságnak. Ilyen körülmények, ennyi elfoglaltság közepette kellett időt, alkalmat szakítania az alkotásra.

Nem csoda, ha a gondok zuhatagában fuldoklott.

Gyakran panaszkodott Pósnak amiatt, hogy kevés ideje marad az alkotásra. *Az Én Újságom* szerkesztője pedig sürgette lapja számára az írásokat. 1909. november 15-én az ásatásokból az első kergette haza Mórát. „Most már majd írok, ha tudok még — válaszolta Pósnak —; mert más embernek hasznára van a pihenés, de nekem minden huzamosabb dologtalanság után újra kell tanulom az írást.

Én sajgom legjobban, hogy olyan rég nem voltam otthon (az *Én Újságomat* értem): de nem bírtam hazajutni. Vagy a *Naplót* kellett elhanyagolnom, vagy emezt, ha a szívem emide húzott is, amoda meg kötött a szegődség s annak muszáj eleget tenni, amire az ember szerződve van.” 1909. december 10-én számos kéziratot adott postára. „Gondolom, a *menyiség* ellen most már nem lehet panaszod. A minőség persze más dolog. Hamar munkának sok a lazája s biz én most elég sebesen dolgoztam. Tömörkény beteg lévén, a héten minden nap én írok cicerót; a hivatalban is kettőnk helyett kell helyt állnom, pedig így karácsony tájt tömérdek rubrikával fekszik rá a statisztika az emberre s köztem és a számok közt amúgy is olyan természeti ellenkezés van, mint az egér, meg a macska közt.” Az alkotóműhelybe világít be a levél néhány mondata: „Látod, még a verspenzummal is elkészültem, bár ez nekem mindig nehezen megy, részben gyakorlat híján is. Olyan ritkán írok verset, hogy mikor írok, mindig újra kell tanulnom a versírást.” 1911. január 14-én így kesergett: „Ez a sok hivatalos nyavalya, a mi megőrli az energiám, ez az ezer felé való kapkodás, ami megeszi minden időmet...” 1911. november 3-án ezeket írta Pósnak: „A munkakedvnek, te magad láthatod, nem is volna híjja nálam, csak idővel győzném. De most annak szükségben vagyok: az ásatás alatt a hivatali munkám is felhalmozódott s most a gazdtalan *Napló* is minden estém elveszi. Pedig vékonyan állok egészség dolgában: olyan ősinfluenzázt hoztam haza Csókáról, hogy majd megfojt.” 1913. március 22-én így sóhajtott: „...az agyam meg van csigázva...” 1913. október elsején a *Szegedi Napló* főszerkesztője lett, s ezzel a gondjai is súlyosabbak lettek. Rögtön királlysértési pert akasztottak a nyakába. Ebben az időben gyakori uzus volt a lapoknál, hogy a névtelenül megjelent cikkek esetében — ha perre került sor — „pénzen vett nyomdászt” küldtek el a tárgyalásra. Mórának is ajánlották ezt a lehetőséget, de elhárította, mert a látszatát sem akarta kelteni annak, hogy a *Szegedi Napló* vezércikkeit nyomdások írják. Azt meg ségylte volna, hogy valamelyik újságíró kollégája mögé bújjon. 1913. október 16-án, a tárgyalás napjának reggelén azt írta testvérbátyjának, Móra Istvánnak, hogy vállalja a királlysértést, mert „mindössze arról van szó, hogy becsületesen teljesítettem a kötelességemet.” Mégis úgy alakult a helyzet, hogy a volt szerkesztő jelent meg a tárgyaláson, mint a cikk szerzője. Nyugtalansággal, keserűséggel írta este a levelet Pósa Lajosnak: „Ma készültem hosszú levélre s máról is elmaradt. Most nem az elfoglaltság, hanem a fáradtság miatt: ma tárgyalták egy királlysértési pörömet. Annyiban volt az enyém, hogy én írtam az inkriminált vezércikket, bár a felelősséget Fehér, a volt szerkesztő vállalta érte. *Három hónapi állami fogházat* kapott mindenki meglepetésére, mert a cikk nagyon ártatlan. Most az bánt, hogy nem engedtek engem magamat helyt állni azért, amit írtam, — holott ha én védhetem magam, engem bizonyosan fölmentenek.

Se baj, ezen is túl vagyunk most már.”

A világháború kitörésétől még inkább zaklatottabb lett az élete. Juhász Gyula azt írta Móra lapjáról, hogy a nagy háború első napjától kezdve „végig a vezető helyen mindig a békét siratta, mindig a magyar vért sajnálta, mindig a jövőt féltette...” A cikkek írójáról, Móráról pedig így vallott: „A háborúban a tollal küzdők sorában a legtisztább magyar hősök egyike volt a mi Móra Ferencünk.” [13] A tiszta tollért, a becsületes szerkesztői, újságírói tevékenységért Mórának zaklatás, nyugtalanság

lett az osztlýrésze. Még a Pósa-jubileumra sem utazhatott fel Pestre: „... a váratlanul kapott sajtópörök nem eresztenek a redakció gályapadjáról, melyhez rettenetesen oda vagyok láncolva...” — írta Pósanénak. 1915-ben már súlyosan érzékeltte, mit jelent becsületesen lapot szerkeszteni a becstelen háború idején. Augusztus 19-én így szakadt ki belőle a panasz: „Neken, szegény hajszolt állatnak megint nem jutott egy napi pihenés se. Második éve telik így el a főszerkesztőségnek, aminek vállallása nyilván nagyon elhibázott dolog volt. Folytonos idegmunka, sok izgalom, elszakadás az irodalomtól s messzebb, messzebb menő távoldás az én régi, csöndös, nézelődő életemtől. A háború végéig állnom a helyemet most már mégis becsületbeli kötelesség.” 1916. augusztusában már meg kellett fogadnia orvosai tanácsát, s „megtépelt idegei”-vel egy hétre kiszökött a környezetéből, a felvidékre utazott. 1917. február 6-án „sivár élet”-ét emlegette Pósanénak. Tömörkény halála után a Kultúrpalota igazgatójává választották „megillető parádéval és erkölcsi elismeréssel”. A „magas méltóság” 100 korona fizetéstöbbletet jelentett egy évre, de inkább ezt vállalta, mint a felajánlott másik állást, amiért protezsálója politikai érvényesüléséhez akarta őt felhasználni, „Kedvesebb nekem ez a tisztos szegénység..., inkább a mai független rabság, mint az” — írta Pestre.

1918 ősze, a forradalom új problémákat hozott Móra életébe. [14] Írónk a csöndben alkotók fajtájából való volt, a forradalom pedig tetteket követelt. „Magam nagy lelki válság előtt állok — írta 1918. november 29-én — A forradalmat a magam részéről én már befejeztem volna s nincs egyéb vágyam, mint visszamenni a könyveim közé, mert én nem akarok semmi más lenni, mint ami vagyok, hiszen azért tértem ki a főispánság elöl is. Az I. kerület mandátumát azonban már nehezebb lesz elkerülnöm. Pedig mire kell ez nekem? Nincs-e igazam, drága Lidike mama?” Nem úgy lett, ahogy Pósanénak írta. Neki — bizonyára — a régi kötelékek miatt vállott így. Móra vállalta a forradalmat, túllépett pártja, a radikális párt programján is, ha igazi forradalmárrá nem is érlelődött. A következő hónapokban nem írt Pósanénak. Az ellenforradalom kezdetén jelentkezett ismét levéllel. A bizonytalanság, a rettegés, a bosszúállás időszakában ezek a sorok érzékeltették Móra helyzetét, lelkiállapotát: „... én a szerkesztésről már hónapokkal ezélt lemondtam, s bár a lap kötelékében megmaradtam, megbújtam a kultúrpalota áldott menedékszákláján” — írta 1919. augusztus 22-én. 1920 elején ezt közölte: „... nyugodtan várom, akár mi jön, — mert hiszen minden jöhet a mai zord időben... mi közel vagyunk Kecskeméthez és vérpárás köd homályosítja el ma még a szelíd lelkeket is, hát még a farkastól fajzottakat.

Itthoni, szegedi emberektől különben nincs mit tartanom, itt engem mindenki ismer s hogy milyenek ismernek, talán eléggé bizonyítja, hogy mikor legjobban dühöngött a megtorlás, az én fizetésemet akkor emelte fel a város tanácsa. Hajam szála se görbült semmilyen pozíciómban, a Napló szerkesztésétől csak azért léptem vissza magam jószántából, mert ki akartam térni az előre látott vak viharok elöl.”

A 20-as évek végén, a 30-as évek elején Móra hajszolt, keményre edzett életének még volt egy nagy próbatétele: gyógyíthatatlan betegsége. Nagy emberre vallón túrta a kínokat. Hős volt a halál kapujában. Pósané 1933 őszen a férje emlékére rendezendő ünnepélyre előadónak hívta Budapestre a beteg író. Móra így kért felmentést 1933. november 9-én: „... ezt a levelet is ágyban írom, de még mindig nagyon gyöngö lábadozó vagyok. A rádió-előadást, közönség nélkül, ülve, elöttem a vizes pohár helyett orvosságos üveggel meg bírtam tartani, de nagy közönség elé így, tizenöt kilóval lefogya, nagyon bizonytalan tartással egyelőre nem állhatok. Ezért kellett elhalasztani díszpolgárrá avatásomat is Szeged törvényhatóságában. Az orvosaim avval biztatnak, hogy januárra megerősödök, addig azonban tilos a dobogóra lépnem.

Tudom, hogy a helyiség miatt nehéz a halasztás, de ha valami okból mégis januárra maradna az ünnep, a legboldogabban veszem ki belőle a magam részét. Most kénytelen felmentést kérni nagyon megrougált, szinte föl se ismerhető, mindnyájukat szívből ölelő Ferijük.”

Munkás, próbáknak kitett idegeket tépázó megedzett élete volt Mórának.

Móra Ferenc — családi körben

A Mórával foglalkozó irodalomtörténészek eddig keveset tudtak mondani írónk családi életéről. Pedig alapvetően fontos feltárni Móra családi, otthoni környezetét már azért is, mert írónk sok esetben a világot a családi ház ablakából nézte és művészetének gyakran ihletője és témája volt a család. Panka, a kislánya gyermekverseinek, meséinek, történeteinek lett bájos, szépséges tündére, az unoka, a Vadember pedig kötetnyi tárca írására inspirálta Apapát. Móra életművében ritkán tűnt fel felesége képe.

A most előkerült levelezés birtokában teljesebb és hübb képet rajzolhatunk Móra családi életéről.

A Pósaékhoz írt levelekben gyakran esik szó a feleségről, Ilonkáról és Pankáról, a kislányról. Ez természetes, hiszen a két család minden tagját baráti szálak fűzték egymáshoz. Pósaék nemcsak Móra, hanem Ilonka és Panka mindennapjaira, sorsára is kíváncsiak voltak.

Panka — ezekben a levelekben is — Móra életének bearanyozója, az igazi örömök forrása, kedvfkasztó, erőt adó a nehéz napok, évek idején. 1915-ben, amikor magát „szegény, hajszolt állatnak” érezte, Pankában lelt egyedül vigaszra. Így szólt róla az augusztus 19-i levélben: „Pankáról dicsekvés nélkül nem lehet írni: hihetetlen gyorsasággal nyíló pompás virág, akit az apaszív csak remegő gyönyörűséggel tud nézni: ó, csak minden rossz időtől megkímélné a jó isten...” Sorjáltak a levelekben a Pankát dicséző megállapítások: „Panka, hála istennek, változatlanul szép, erős és dolgos...” „Virágos ifjú csónak, aki minden vizen könnyen úszik még.” „Panka: Panka. Nagy, erős, szép, jó.” Amikor a feleség, Ilonka súlyos beteg, egy vigasz van, Panka: „Jó, hogy Panka friss, szép, erős és jó. Igaz, hogy nem tesz naponta egy órát, míg együtt vagyunk, — de legalább addig felejtkezik az ember az élet nyomorúságáról.”

Móra életében az élet egyik nyomorúságát, nagy gondját, baját a felesége súlyos betegsége jelentette. A Pósaékhoz írott levelekben szólt Móra leggyakrabban és leg-részletesebben Ilonka betegségről. 1911. augusztus 11-én ezt írta: „Ezt a levelet szegény Ilonkám szerette volna megírni, de attól félek, soká lesz az, míg ő levelezget. A görcsök nem hogy ritkázódtak vagy enyhültek volna, inkább gyakoribbabb és hevesebbek. A hazaérkezésünk után való nap éjszakáján háromszor is ismétlődtek s ki nem mondhatom a szenvedésünket, amit fokoz a Panka rémüldözése. Eltávolítani meg nem lehet olyankor az anyjától, még erőszakkal se.” 1913 tavaszán pesti szanatóriumba vitte feleségét, s amikor jó hírt hallott állapotáról, így írt Pósnénak: „... most már megint összevethetünk Pankával és vígabbban locsoljuk a cserepes pünkösdi rózsánkat és megkértük, hogy ne nyíljon addig, míg anyu haza nem ér. Ugyanis csak akkor lesz nekünk pünkösdünk.” 1914. augusztus 14-én ezt közölte Pósnével: „... Ilonka ... sokszor elájult, vért hányt s a szívem majd meghasadt, amilyen elerőtlenedve, gyerekké zsugorodva találtam, ágyánál a sirdogáló Pankával.” 1914. szeptemberében Móra újra felesége visszatért betegségéről írt: „Úgy látszik, neki már ez a sorsa szegénynek, állnunk kell mindnyájunknak zúgolódás nélkül.” 1916-ban

ismét ezt kellett írnia: „Ilonka mára virradóra... megint hányt kétszer-háromszor, csupa gyomorsavat, aztán mikor megpróbálta a felkelést, elszedült... tele vagyunk nyugtalansággal és kétségbeeséssel: úristen, hát megint elülről kezdődik-e az egész kálvária?” Az 1916. október 18-án írt levélből már a nagyon megviselt, tépett idegzetű férj szava szól: „Ilonka miatt sok nyugtalanságom van. Szegényke úgy ing-leng körülöttünk, mint az árnyék, mindig gyöngö és mindig fáradt... Életünk szép szelíd régi fénye emiatt homályosodóban van. Magam is fáradt vagyok s néha úgy érzem, nem bírom soká idegekkel. Az Ilonka miatt való gond a legnagyobb...” 1918. novemberében a diagnózis szerint „az új gyomorszájon új fekély” képződött, s Ilonka ismét hányt, szédült, fogyott. 1933. novemberében Móra operációja idején „Ilonka is lefogyott 44 kilóra... az izgalmak kiújították kétszer operált gyomor-fekélyét”.

Ilonkának nehéz volt hordozni, viselni ezt a betegséget. Azon nem is lehet csodálkozni, hogy a sok szenvedés miatt idegessé, ingerültté vált. Móra a keresztet — mindazt, ami ilyen betegségből a családra szakadt — türelmesen hordozta. Különben is érzékenyen reagált minden emberi szenvedésre.

Sokkal súlyosabban érintette, szinte megrázta Mórát az, amire 1906-ban jött rá véletlenül: felesége titkolt adósságot csinált. A hatszáz koronáért vásárolt fülbevalóról Ilonka azt közölte otthon, hogy az üveg, hamis gyémánt és csak 30 koronába került. Közben havonként törlesztgette az adósságot. Móra Pósnak írta meg az esetet, s ezt fűzte hozzá: „Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem fájt a dolog. Nem az a nyomorult pénz, hanem a hazugság. Az alatt a két hét alatt kezdtem én el deresedni... Azt sohse hoztam föl azóta — s látod, mégis minden elsején elhomósítja az árnyék a napunkat. Olyankor viszi a feleségem a részleteket...”

Ekkor tört, repedt meg Mórában valami...

1.

Kedves Bátyám!

A sok Lajos napi köszöntő közt, amely az ország minden tájáról megkeresi holnapra a radnóti poéta-fészket, bizonyosan egy se száll hozzátok szerényebb helyről, mint a mienk, de bizonyosan egyiknek se ad szárnyat a mienknél igazabb szeretet. Szíved, lelked bő terméssel, örök nyárral áldja meg az Isten, soha ne fogyatkozzon meg a virág, a mit angyalkezek szórnak az utadra. Isten mindhármatokat mindig szeressen.

Hálás híved:

Móra Ferenc

Félegyháza, 1906. aug. 24.

Én ezek fölött azt is kívánom, hogy szeretetükbe tartsanak meg.

Ilona

Én a radnóti fülemülékre bízom, a mit nem tudok elmondani.

Szegedi Pannika

2.

Kedves Bátyám!

Ezzel a vallomással, a mi alább következik, szombat este óta tartozom neked. Hogy ennyi ideig késett: bocsáss meg érte. Nem jutottam hozzá, hogy négyszemközt beszélhessek veled, — ez az egyik. Pedig annyira csak a kettőnk dolga, szegény fele-

ségemé, meg az enyém, hogy még a testvérem előtt se akartam beszélni róla. Aztán meg fájt volna is róla élő szóval beszélni, — ez a másik.

Pedig úgy szerettem volna kérni: ne szidd Te meg a kiadókat az én honoráriumom miatt, hiszen nincs ő bennük hiba. Úgy fizetnek, a hogy Te mondtad nekik, — a mit meg is köszöntem annak idején neked is, nekik is.

Hogy a feleségem előtt még se mondhatom ezt meg neked, annak ez a története.

Mikor engem két esztendővel ezelőtt megválasztottak könyvtárosnak, az én jó feleségem, a kire én mindig úgy néztem, mint a napra, valami meggondolatlanságot csinált. Épen azzal a Weisznével, a kinél Pistáék jártak vasárnap, bent járt valamelyik ékszerüzletben. Gondolom, Pankának vetek valami csecsebecsét, aki akkor kezdett járni. Akkor tetszett meg a feleségemnek valami fülbevaló. Megkérdezte: hogy adják? 600 korona. Ezzel aztán Ilonka búcsút is vett volna a fülbevalótól, ha Weiszné egyre nem biztatta volna:

— Így Móráné, amúgy Móráné, most már biztos állása van az urának, ennyit maga is megengedhet magának. Az urának ne szóljon semmit: havi 8 koronával szépen letörlesztgeti.

Szegény Ilonám megszédült, hiszen tudod, milyen az asszony, aztán gyerek is volt még akkor nagyon. Megvette a függőt: nekem azt mondták, üveg, hamis gyémánt, 30 koronába került. Én pedig — sohse értettem az effélékhez, nem is törődtem az ilyen dolgokkal — azért haragudtam, hogy a kinek nem telik igazira mért bolondítja a világot hamissal...

Pár nap múlva azonban elfelejtettem az egészet, hiszen volt énnekem más gondom is. A törlesztéseket pedig nem vehettem észre, hiszen a pénzt az utolsó garasig Ilonka kezelte. A hogy kaptam, úgy adtam neki s meg nem kérdeztem, eszembe se jutott: hová teszi. Minden havi keresetemből kikértem 5 koronát egy skatulya rövid szivarra — s boldog voltam, hogy tovább nincs gondom arra az utálatos pénzre.

Most, épen azon a vasárnapon, mikor Te itt jártál, múlt egy esztendeje, mikor megtudtam az igazságot. Épen annak a Weisznének a révén, a ki az igazi bűnös volt az egész ostobaságban. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem fájt a dolog. Nem az a nyomorult pénz, hanem a hazugság. Az alatt a két hét alatt kezdtem én el deresedni s az alatt a két hét alatt szenvedett meg az én feleségem jobban, mint a milyen a kárhozat lehet.

Pedig nem volt miköztünk még csak hangos szóváltás se. Mindössze annyit mondtam Ilonkának, hogy ha három annyiba került volna is az a hitványság, szó nélkül megszereztem volna neki, ha tudom, ha megmondja: hogy szeretné. Hanem akkor azt gondoltam, hogy megőrül a feleségem. Heteken át olyan volt, mint a halott s ha a kislányunk nincs, nem tudom, mi lesz belőle...

Hanem aztán ez is csak elmúlt s a mi napunk megint csak kisütött. Tán tisztában és melegebben, mint az előtt. Szó azt ki nem mondhatja, hogy micsoda bálványozással vesz engem körül a feleségem s engem megverne az isten, ha olyan gyöngéd nem lennék hozzá, a milyen csak lehetek. Azt sohse hoztam föl azóta — s látod, mégis minden elsején elhomályosítja az árnyék a napunkat. Olyankor viszi a feleségem a részletet — s ó, micsoda kálváriája ez szegénynek. Milyen

3.

Nagyságos Asszonyom!

Kedves sorait vettem, sietek rájuk válaszolni, mielőtt közölném őket Ilonával, a ki helyett előre is köszönöm a kegyeletes feladattal való megtisztelő megbízatást.

Megnyugtatóan szolgáljon különben, hogy a nótafa sírja egyáltalán nincs olyan elhagyatott állapotban, mint a hogy rossz akaratú híresztelések mondják. Az a botrányhajhászó szegedi híradás, mely aligha nem egy műhelyből való a Pesti Hírlap két évvel ezelőtti tárcájával, nagyon elvetette a súlykot. A sok őszi eső valamennyire megrongálta ugyan a sírt (nem jobban, mint a többi), de már van róla gondoskodva, hogy rendben legyen s már rendben is van. A Nagyságos Asszonyoméék adományát mind virágra lehet fordítani, — tudom, hogy azok alatt álmodik legszebbet szegény Dankó Pista.

Mink, a mennyire a magunk szegénysége engedte, hébe-hóba eddig is juttattunk egy-egy cserép rózsát a sírra s ezután se felejtkezünk meg róla. Gondoltam én már az állandó gondozásra is; olyan formán, hogy indítványt adtam be a Dugonics társasághoz: szavazzon meg erre a közgyűlés évi 15—20 forintot. A jövő hónapban lesz a közgyűlés s nem hiszem, hogy akadnak olyan lelketlen ember, akinek csak egy szava lenne az indítványom ellen.

Nagyságos Asszonyomnak minket érdeklő szíves kérdéseit köszönjük, — majd élő szóval felelek rájuk, ha a jövő hetekben fölmehetek Pestre. Addig is Pósa bácsit és Sárrikát köszöntve, Nagyságos Asszonyomnak vagyok kézcsokoló tisztelője:

Móra Ferencz

Sz. 1906. okt. 24.

4.

Nagyságos Asszonyunk!

Szinte látom, a mikor a kezem írását fölismerte, azt méltóztatik mondani:

— Nini, ez is meg van még! Pedig már azt hittem, beállt molynak valami öreg bibliába abban a könyvtárban.

Nem biz én, megmaradtam olyan ártatlan káposzta pillének, a milyen ez előtt voltam, — csak épen az idő szolgált rám rosszul. Esőtlen nyár van rám, sivatag világ. Pósa bácsinak szokott írásbeli bőbeszédűségemmel megírtam minden ügyünk-bajunkat.

Azt is mondhatnám, egyéb okom is volt rá, hogy ilyen sokára köszönjem meg azokat a kedves sorokat, a melyekben Nagyságos Asszonyunk elküldött hozzánk lelkéből egy-két meleg sugarat. Meg akartam mutatni, (a mit különben Pósa bácsi már úgy is tud), hogy ha Pósa bácsi nem szeret levelet írni (nem én mondom ezt: idézet az utolsó péceli levélből), van nála még rosszabb levélíró is s az nem én vagyok, világért se én, hanem Móra István. Hanem aztán a ki Móra Istvánnál is rosszabb, az már igazán én vagyok.

Hanem hiszen bocsánatos bűn ez az időnként való betűcsömör. Nagyságos Asszonyunk is megbocsátja rögtön, ha arra gondol: hogy egy esztendőben száznyolcvanöt vezércikket írok a Naplónak (sátoros ünnepes cikkeket nekem kell szerkesztenem, ha nem vagyok is soros) és ötvenkét vasárnapi cikket. Förtelmes munka ez, de vigasztal a remény, hogy a jó Isten beszámítja a másvilágon.

Aztán könnyű Pósa Lajosnak levelet nem írni, mikor Pósa Lajosné az íródeákja. Minálunk azonban úgy áll a bál, hogy Móra Ferencnének is Móra Ferenc az íródeákja. De még mennyire az! Még azt is nekem kell megkérdeznem a félegyházi mamáktul, hogy mennyi áru koriándrum köll a sonka pácoláshoz. Olyankor el is szalajtok egy-egy istenfáját, — ellenben a legnagyobb örömmel zárom ide a feleségem csókját, a ki mindjárt indul Félegyházára Pankáért, Nagyságos Asszonyomnak és Sárrikának.

— Bánom is — mondja Sáríka — ha az én fehér párnáim hiába várják a tulipántos ágyat! Ne haragudjon, Sáríka, inkább mosolyogjon szép-szelíden s csalogassa közelebb azzal is a szép szelíd mosolyságú szeptembert: akkor már karcog a gyalu a tulipántos bútorok fáján.

Persze, Sáríka inkább a nyarat tartóztatná, mint az őszt csalogatná a mosolygásával. Jól teszi Sáríka, örüljön az édes radnóti nyárnak. Az őszt csak az ilyen őszi búsítónak való, a kinek két hónap alatt teljesen belepte a haját a dér s a ki igaz tisztelettel csókolja kezeit.

Szeged, 1907. aug. 12.

Móra

5.

... nemhogy felénk néznétek, hírt se hallunk rólatok. Még az én jó fráter vántelem se ír rólad, még csak a levelezőlap sarkában sem. Csak nem bántottunk meg benneteket valamivel, Pósa bácsi? Mert ha igen, mindjárt följánlom ezt a kócos fejemet az én királyomnak, mint ... igen, mint Kis József Papp Mariska — Saloméának.

Az ám, itt járt az őszt koldus — a hogy ő mondja magáról — Szegeden. Az újságokba kiírta ugyan, hogy hogy fogják őt ünnepelni — előbb, mint Szegedre hírt adott volna, hogy jön-e csakugyan — de azt irtózatosan megcsalódott s a mi gyűlölet befér — pedig úgy nézem, még a csizmájában is azt hord ez a kis ember — azt alkalmilag mind ráköpi Szegedre.

Elmondom neked, hogy áll a bál, mulass, vagy bosszankodj rajta, a hogy érdemesebbnek látod. A zsidó pap addig rágta a Tömörkényi fülét, meg a Lázárét (nagy versszakértő mind a kettő), hogy hazánk őszt költőjét végre is meghívták, hogy olvasson föl, mint vendég Köhegyi Lajos orvos és Szele Róbert főigazgató úrral együtt. A nagy költő erre a pesti lapokat tele fújta reklámmal, egyben pedig leírt ide a₁ keresztfiának, Kun Józsefnek (verseit láthattad már a Hétben, többet mint én, mert én a kezembe nem vettem őt év óta) — hogy lejjön, de legyen *gavallér a társadalom* és adjon neki pénzt. Szegény Kun röstelkedve szaladt a zsidó papához, Rózsa Izsóhoz s megindították a gyűjtést Jeruzsálem fiai és lányai közt. Begyűlt 300 korona, de ezt keveselték, szégyelték odaadni — s így nagy hazánkfia nem kapott egy krajcárt se. Azért volt olyan harapós, mint mondják, egész ittléte alatt, mint egy hörcsög. Ládd, milyen undorítóan szép ez az ünneplés így közlül.

Hanem hát mi közünk nekünk ehhez? Van nekem egyéb mondanivalóm is még. Meddig tart a Kecskék s van-e már helyette másik? Mert ha jobb nincs és futja még az idő, szívesen tennék próbát megint valami hosszabb lélegzetű dologgal. Megköszöném, ha nem felejtend el Fráterrel megíratni a választ, de úgy, hogy rólad is csináljon legalább utóiratot.

Ezért a sok írka firkáért pedig bocsáss meg a Te hálás hívednek,

Szeged, 1908. febr. 15.

Móra Ferkónak

6.

Kedves Bátyám!

Bizonyára nem lep meg, hiszen hozzá lehetsz már szokva, hogy ha köszönni valóm van, neked köszönöm meg utoljára.

Most pedig van több rendbéli. Az egyik a *Szegedi Pannika*, a melyiknél szebb verset talán soha életében nem kapott az én lányom. Fejedelmi bőkezűséggel, igazán

királyhoz illő módon szórod ránk, édes Bátyám, a gyöngyöket, a miket meg se tudunk illendően köszönni, nemhogy megszolgálni tudnánk a mi együgyű szeretetünkkel. A jó Isten, a kinek ugyis sok tartozása van irántatok, vegye ezt is a többihez.

A feleségem Pankával vasárnaphoz egy hétre, július 4-én megy Szilácsra s valószínűleg én is elkísérem őket. A másik megköszönni valóm éppen az, hogy a fürdőre való pénzecske megszerzésénél közbenjártál a kiadónál. Én nem akartalak téged zaklatni vele, mert tudom, hogy zaklatnak mások eleget, hanem a Wiesner úr sorai-ból kivettem, hogy mégis csak közben jártál. A legjobbkor jött a pénz s most már, hála Istennek, viszi az asszonyt.

Ide zárok 1 darab történetet s a mi postán még volt. Az új küldeményt pedig várom s a jövő héten kéziratokkal együtt fogom visszaküldeni.

Tiédnek kezét csókolva, téged igaz szeretettel köszönt hálás híved:

Móra Ferencz

Szeged, 1909. jún. 25.

7.

Kedves Bátyám!

Istennek hála, megjött az eső és hazakergetett, most már végérvényesen. Most már majd írok, ha tudok még; — mert más embernek hasznára van a pihenés, de nekem minden huzamosabb dologtalanság után újra kell tanulnom az írást.

Én sajgom legjobban, hogy olyan rég nem voltam otthon (az Én Újságomat értem): de nem bírtam haza jutni. Vagy a Naplót kellett elhanyagolnom, vagy emezt, ha a szívem emide húzott is, a moda meg kötött a szegődség s annak muszáj eleget tenni, a mire az ember szerződve van.

No de ha neki melegszen, annyit írok, hogy nem győződ olvasni.

Ezért a levélpapírért pedig bocsáss meg, bátyám s ne vedd figyelmetlenségnek, csak szelességnek. Siettemben nem néztem meg, mire írok.

Én soha se bocsátom meg az ősrégészetnek, hogy miatta az újságból kellett megtudnom Pósa Lajos ittjártát, a kinek én vagyok igaz szeretettel hálás híve:

Móra Feri

Sz. 909. nov. 5.

Beöthy Zsolt — Eszhetika. (.) előadásai után jegyzett könyvomat — 14., Budapest, 1908. vász-k.

8.

Kedves Bátyám!

Magad is gondolhatod, hogy az utolsó két három paksamétából mért maradt el az „adjon Isten!” — nem értem rá írni — a sok írástól.

Pedig tartozom megköszönni azt a nagy örömet, a mit a minapi leveleddel szereztél nekem. Fejedelmi bőkezűséggel szórod a gyöngyöt a szegény vándorlóra, persze futja a te kincsesládából. S mit tagadnék rajta: biz én nekem jól esik bele öltözködnöm ezekbe a gyöngyökbe, mikor magam vagyok. (Az asszony elől persze el kell zárnai az ilyen levelet, mert az addig mutogatná nagy-kevélyen fünek-fának, hogy tán még az újságba is belekerülne: pedig attól őrizzen meg engem az isten halálom órájáig, hogy a helybéli lapok megdicsérjenek: mindjárt Szmokény Nándornak érezném magam, az pedig keserves érzés lehet.)

Tudom én azt, hogy Te a hozzám való, meghálálhatatlan szereteted nagyító-üvegén keresztül nézed a dolgaimat, de azért mégis csak jól esik a dicséret. Az az

én Pegazusomnak az abrakja. Attól szilajodott úgy neki most is, hogy petrence-számra viszi neked a kéziratot. Gondolom, a *mennyiség* ellen most már nem lehet panaszkod. A minőség persze más dolog. Hamar munkának sok a lazája s biz én most elég sebesen dolgoztam. Tömörkény beteg lévén, a héten minden nap én írok cicerót; a hivatalban is kettőnk helyett kell helyt állnom, pedig így karácsony tájt tömérdék rubrikával fekszik rá a statisztika az emberre s köztem és a számok közt amúgy is olyan természeti ellenkezés vagyon, mint az egér, meg a macska közt.

No hiszen azért csak megvagyok valahogy. Látod, még a verspenzummal is elkészültem, bár az nekem mindig nehezen megy, részben gyakorlat híjján is. Olyan ritkán írok verset, hogy mikor írok, mindig újra kell tanulnom a versírást. Most meg az idő is kicsi volt. Szerdán ünnep lévén s én magam nyavalyás: nem jöttem be hivatalba s így csak csütörtökön délben vettem a havi parancsot: este meg már menni köllött az éneknek.

A küldött postát mind feldolgoztam s mellékelve küldöm. A kiadóhivatali vonatkozású leveleket is visszaküldöm.

Most már csak a Csalavér-história befejezése volna hátra. Az is készen volna már, ha a sok munka így rám nem szakad. Pár nap múlva azonban minden familiástól hozzád hurcolkodik a koma, a kit instrukcióid szerint igyekszem kikészíteni.

Az ám, az instrukciók! Nekem volna arra szükségem, Pósa bácsi, hogy ne egy esztendőben, hanem legalább minden héten egyszer összejöhetnék veled. Segítenék is, a mit lehet, meg tanulnék is, a magam hasznára.

Hiszzen ha jegyem volna (az a bolond, hogy még csak korrektor voltam, mindig volt, amióta újságíró vagyok, soha sincs), föl is mennék én hozzád minden vasárnap. Különösen most szeretnék már benneteket látni, örömeitekről, bajaitokról valamit hallani.

Itt az ákom-bákom, Pósa bácsi! Nagyon szerencsétlen gondolat volt tőlem, hogy sajátkezű levelet irassak Pankával, mert azóta egyebet se csinál, csak levelet ír — nem győzőm levélpapírral (mert más formára nem ír) s a cseléd nem mosogathat, mert szüntelen a postára kergeti.

A Panka írása különben, ezt konstatálhatod, majdnem olyan olvashatatlan, mint az apjájé.

A Sárka szívét hogy meggyógyította-e már a csodatévő anyai hatalom? Hát a feleséged könyve kinyílik-e az ünnepekre fehér liliomnak a mai asszony-poézis fekete mocsarában? Neked, úgy is tudom, sok a gondod, bajod, — mégis szeretném tudni, neveli-e azt a Jó Pajtás?

Mink megvagyunk, Istennek hála, a szokott csendességben. Télen még csendesebben vagyunk, mint nyáron s az idén a tél egyetlen szokott szenzációja is aligha el nem marad: a disznóölés. Disznóölő kés pedig akadna, a Pista öcsém önkéntesi bajonetja, hanem olyan poca nem akad, a ki beguruljon az udvarunkba.

Isten megáldjon benneteket, bátyám, a mi szívünk szerint, a kik kézcsókkal, köszöntéssel (kítől kinek mi jár) vagyunk hálás hiveitek:

Sz. 909. decz. 10.

Móra Feriék

9.

Nagyságos Asszonyom!

Bolond játékaik vannak a sorsnak. Én éppen az nap jártam Makón valami intézeti ügyben, mikor szegény jó Széll György uramat örök nyugovóra vitték. Bizony ha tudom, hogy kinek a gyásza ez a gyász: mindjárt sietek megosztani igaz részvétellel.

Így csak egy patriarchális derék magyar úrnak az elmúlását sajnáltam, a kiről még újságíró koromban hallottam egyetmást s hazajövet telefonon figyelmeztettem a szerkesztőséget, hogy itthon is emlékezzenek meg a makói temetésről.

Telefonon: mert nekem rögtön mennem kellett Bajára, a sógorom esküvőjére, a ki most már a második asszonynak kötötte be a fejét. A mi családukunk tehát most örömet juttatott a sors, de nagyon mérsékelte. Nincs szomorúbb esküvő az olyannál, a hol feketének látja az ember a menyasszonyi fátylat. Az a jó csak, hogy a feleségem ártatlan, gyerek szeme még a feketét is fehérnek tudja látni.

Hazajövet már itt várt a Nagyságos Asszonyom szomorú levele, jóleső bizony-ságául annak, hogy még bánatukban is van hely szívükben a mi számunkra. Egyet-mást a levélből elmondtam egy jó emberemnek, Szigethy Vilmosnak s a Pesti Hírlap-ban ő pellengérezte ki Makó városát. Gondoltuk, hogy talán azt a csekélyke kegy-díjat illetőleg nem válik kárára szegény özvegynek, s ha a város azt látja, hogy egy olyan újság érdeklődik iránta, mint a P. H.

A hét derekán, csütörtökön fölmegyek Pestre s ha csak egy órára is fölzaladok kezét csókolni Nagyságos Asszonyomnak, köszönteni Sáríkat s kéziratot vinni Pósa bácsinak:

Móra Ferenc

10.

Nagyságos Asszonyom!

Ide való jó pajtásaim, a kiket több életfilozófiával áldott meg az Isten, mint engem, sokszor konstatálták már rólam, hogy egy nagy hujja van a tökéletességemnek: az, hogy nem tudok adósságot csinálni.

No há csak ez volt a hiba, akkor most már tökéletes gentleman vagyok. Meg-találtam az adósságcsinálásban a magam terrénumát: én a köszönetekkel maradok adós. De ebben aztán szégyelni valóban sokra vittem. Még csak most érek oda, hogy jó embereinknek vissza kívánjam a boldog új esztendő.

E miatt azonban nem sok lelkiismeret furdalást érzek, meg kell vallanom — hanem azért éget a szégyen, hogy Pósa Lajosnénak annyival adósa vagyok. A boltocskáért, a mibe pedig minden nap be kell nézнем és vásárolnom a boltos bácsitól tulajdon abból a cukorból, a mit én tőlem vesz hitelbe! A könyvekért, a mik olyan bőkezűen honorálták a gyűjtői készséget, hogy mind a két öregházunk-nak jutott belőle egy-egy, vasárnap délutáni olvasmánynak, az egész utca szive tisztulására! S a versekért magukért, a mikén olyan jó elandalodni még most is, mikor már úgy zsongenek-zsonganak a lelkemben, mintha ott születtek volna!

... hát rossz adós vagyok s ezt annyira érzem, hogy a mentségeimmel elő se hozakszom. Ez a sok hivatalos nyavalya, a mi megőrli az energiám, ez az ezer felé való kapkodás, a mi a megeszi minden időmet s nem ad érte semmit, meg azt is, hogy közel két hónapja az influenza játszik bennem bújócskát. Most is olyan náthás vagyok, mint egy cethal, — hanem hiszen ez mind fölösleges beszéd. Tudom én, hogy Nagyságos Asszonyomnál mindig megkapom a föloldozást, különösen ha az asszonykám is segít kérni, meg Panka is, a ki meg Pósa bácsinál van már szörnyen eladósodva s a kikkel együtt igaz lélekkel vagyunk Nagyságos Asszonyoméknak hűségeseik:

Móráék

11.

Kedves Bátyám!

Egy hete hurcolom a tudatát a szégyennek, hogy milyen rendetlen embernek tartasz te engem, a ki a Naplóba való kéziratot is az Én Újságomnak küldözöm. S egy hét óta nem jutok hozzá, hogy kimentsem magamat, — az ördög vigye el ezt a száz felé való elfoglaltságot, a mely engem visz el mentül előbb. Úgy esett is, hogy ma egy hete még javában írtam, mikor a feleségem egyre ráncigálta a fülem, hogy elkések már a Panka próba báljáról. Mikor aztán fölragatott az asztal mellől, akkor meg a sürgönyhordó állta utamat.

„Pista két napja eltűnt, a rendőrséggel köröztetem, nincs-e nálatok?” — A Pista bátyám kérdezte ezt Pestről.

Ebben az ész veszejtő állapotban pakoltam aztán be a másik — holnaposát a neked való kéziratok közé. Észre se vettem másnap reggelig, a mikor jöttek érte. Akkor aztán meg is lakoltam a hebehurgyaságért, mert le kellett írnom még egyszer az egészszet. Az pedig olyan alávaló munka, hogy Dante bizvást bevetette volna a pokolba.

Ebben pedig az volna a legjobb, ha Te az eddig irtakból egy szót se értenél, mert az is lehet, hogy nem neked küldtem az irkaírkát, hanem máshová hánytam el.

A próbabálról elkéstem, a kézirat se lett meg — hanem a Pista gyerek megkerült. Pedig neki is, mindnyájunknak is jobb lett volna, ha végérvényesen elveszett volna, mert ha megér, előbb-utóbb szégyent hoz mindnyájunkra.

A jövő heti kéziratot idején küldöm, postát is csinállok hozzá, — csakhogy minél nyugodtabban jöhess közénk tiéiddel.

Addig is szeretettel köszönt hálás híved:

Sz. 911. febr. 10.

Móra Feri

12.

Kedves Pósa bácsi!

Nagyon megörültem az írásodnak, mert régen láttam a betűidet, — de már válaszoltam is rá, mielőtt megkaptam volna. Levelem, melyet a Nagyságos asszonynak küldtem, bizonyára keresztezte a tiéted.

Sárikát értesítettem, már válaszolt is rá, útra készen vár. A Tiszában a Széchenyitérre néző, 4. számú, első emeleti szoba lesz a tiétek. Most ugyan még egy pesti bankigazgató lakja, de holnap délutánra fölszabadul. Kétágyas, dívány is van benne, de Sárikának majd egy széles ottománt, vagy tábori ágyat tesznek be. Meleg is lesz olyan — ha lesz! — mint a milyen meleg szívvel mi várunk benneteket, igaz híveitek:

Sz. 911. febr. 17.

Móráék

Kedves feleséged első levele értelmében már a színházban is jó helyet biztosítottunk.

13.

Kedves Bátyám!

Ezzel a levéllel egyszerre teszem postára a mai szegedi lapokat. A Naplóból több példányt is küldök, — bár az sincs szépséghiba hijján. A Dugonics-beszámolót Kisteleki elhebehurgyáskodta. Pedig ambicionálta a megírását s külön megkért,

engedjem át neki a referensi tisztséget, mivel máskor is mindig ő írt a Dugonicsról. Elutazásotok után nyomdába adtam a tőled kapott költemény másolatát s ott hagytam a Kisteleki asztalán a verscímeket. Éjszaka aztán — mivel a família köhögésétől úgy se igen volt nyugtom — bementem a nyomdába megnézni: rendben vannak-e a dolgok. De már akkor tördelték a Kisteleki cikkét és nem segíthettem. Így lett a tudósítás hiányos s így szabdalták a verset strófákra.

Mire hazaértem, a család kiköhögte magát s pompásan aludtunk reggelig. Annál szomorúbb volt aztán a mai napunk, — együtt búsultunk utánatok Szigethyékkel, a fehérség most is ide át van, az asszonyok titeket emlegetnek s a gyerekek összes babáikat Sáríkáknak hívják, s jelenleg épen azon osztoznak, hogy melyikük legyen a Lidike néni.

Kedves feleségednek kezét csókolom, mindakettőt, Sáríkat az „Öcsém”-mel együtt köszöntöm, téged igaz szívvel ölel hálás híved:

Móra Feri

Sz. 911. febr. 21.

Széll néninek küldtem a mai Naplóból.

14.

Kedves Bátyám!

Sietek küldeni a postát és sietek válaszolni a feleségem helyett a Nagyságos Asszony kedves levelére.

Hálásan köszönjük az értesítést s most már ahhoz képest csináljuk meg a programot. Én a jövő hét végén lemegyek egy-két napra Bajára a sógoromhoz (előbb azonban elküldöm a Csalavér végét), menekülvén a költözés elől, amely sajnos, csak részletekben elvonuló veszedelem lesz. Innét kihurcolkodunk ugyan, — de amoda be csak augusztus végén, mert közben festenek és tisztogatnak. Így tehát 2-án mi már Félégyházára megyünk, ahol Panka már két hét óta vár s onnan megyünk Pestre 4-én, a délben oda érkező gyorsal. Azért ezzel, mert Széll néninek, akiért én át fogok jönni Szegedre, talán ez lesz a legalkalmasabb, mert a reggeli gyorshoz, amely 9-kor ér Pestre, tehát hűvösebb, korán kellene kelnie. Erre nézve különben a néni határozzon, mi örülünk, ha bármikor kísérhetjük. Talán legjobb lenne, ha egyenesen engem értesítene az elhatározásáról. Vissza felé azonban, sajnos, nem jöhetünk együtt, mert mi Pestről Szolnokra megyünk a hugomékhöz. Ezt azért írtam meg, hogy a néni e szerint csinálja meg a visszatérés programját.

A rólunk való gondoskodásért, a szállodát illetőleg, hálásan köszönjük, annyival inkább, mert a közeletekben lehetünk.

Addig is, illetve kéziratküldésig is tieidnek kezét csókolva, Téged szeretettel ölel hálás híved:

Móra Feri

Szeged, 911. júl. 21.

15.

Nagyságos Asszonyom!

Ezt a levelet szegény Ilonkám szerette volna megírni, de attól félek, soká lesz az, míg ő levelezget. A görcsök nem hogy ritkázódtak, vagy enyhültek volna, inkább gyakoribbak és hevesebbek. A hazaérkezésünk után való nap éjszakáján háromszor is ismétlődtek s ki nem mondhatom a szenvedésünket, a mit még fokoz a Panka rémüldözése. Eltávolítani meg nem lehet olyankor az anyjától, még erőszakkal se.

Ilyen formán arra gondoltunk, hogy máris végét vetjük a szabadságnak és hazamegyünk Szegedre, — azonban abba a rendetlen lakásba nem mehetünk bele. Így aztán kiköltöztünk a szőlőbe, végtelen kedves helyre, egy elhagyott tanyai iskolába, a melynek repedezett, megfeketedett öreg padjai közt mintha megvalósulna egész életemen át kísérő álmom: a tanyai tanítóság. Sajna, a rossz idő is kiköltözött velünk, napok óta nem láttunk napot s amúgy se igen mozdulhatok szegény kis betegem mellől.

A sógorom enyhítőül morfiumot írt neki, de biz az nem sokat használ. Félek is tőle — jobban bíznánk a Nagyságos Asszonyom javalta hermofórban. Azért arra kérnénk szépen, méltóztassék megrendelni ott, ahol kapható s mivel az árát nem tudjuk, utánvéttel elküldetni a névjegyre írt címre.

Tudjuk, hogy nagyon rossz időben alkalmatlankodunk ezzel a kéréssel, — de a ki annyi jóssággal volt hozzánk, mint Nagyságos Asszonyomé, az bizonyosan megbocsát érte nekünk, a kik igaz szeretettel gondolunk rá még meg nem szokott magánossága borongós napjaiban és csendes hálóval csókoljuk azt az áldott kezét:

Móra Ferencz
Panka

Félegyháza, 1911. VIII. 11.

16.

Kedves Pósa bácsi!

Mindenek előtt hálás szívvel köszönjük a kérésünk gyors elintézését. Posta fordul-tával már itt volt a csudatevő bádognasina. Persze mi csak tegnap kaptuk ki, a levelekkel együtt. Bár minálunk is tenne valami kis csodát! Szegény asszonykámra ugyan ráférne, mert nagyon sokat szenved.

Különben még csak egy-két nap levegőzünk idekint, vasárnap már be megyünk a városba s csütörtökön haza. Ha tehát parancsolnál valamit, a levelet szerdáig Félegyházára, szerdán már, illetve szerdától haza címeztesd a Somogyiba.

A kéziratot, azt hiszem, megkaptad azóta, két számra valót. A postát itt küldöm, egy *suttjom-verssel* együtt, mely, sajna, közlőrl se ér fel a suttjom-hússal. De lásd legalább a jó szándékot!

A Nagyságos asszonynak, aki ezer bajában is úgy sietett a segítségünkre, a feleségem ezer csókot küld és csak azért meri a levelét várni, mert ígérve volt a csomagba tett kedves pár sorban; én magam igaz tisztelettel csókolom a kezét és szeretettel szoritom a tiédet, hálás híved:

Félegyházán, a galambosi szőlőkben, közel a monostori zöld erdőhöz

Móra Feri

911. aug. 18.

17.

Kedves Pósa bácsi!

Szégyenlem ugyan magam, hogy már megint olyan fejedelmi bőkezűséggel terítesz rám bíborpalástot a leveledben, — hanem azért mégis azt mondom, az isten áldjon meg érte. Nekünk ünnep minden nap, amelyik levelet hoz tőletek s nekem kétszeres öröm a leveled: először teéted, másodsor az asszonykám miatt, aki sohase boldogabb, mint mikor te tőled hall rólam szépet, jót.

A munkakedvnek, te magad láthatod, nem is volna hijja nálam, csak idővel győzném. De most annak szükében vagyok: az ásatás alatt a hivatali munkám is

fölhalmozódott s most a gazdátlan Napló is minden estém elveszi. Pedig vékonyan állok egészség dolgában: olyan ősinfluenzázt hoztam haza Csókáról, hogy majd megfojt.

Persze nem érek rá betegnek lenni, nem is illik most. *November 11-én, Márton napján nagy ünnepünk van Félégyházán: az édes apámék aranylakodalma, meg a Pista bátyámék ezüstlakodalma együtt.* Együtt lesz az egész család, mint még soha nem volt, (ha igaz, Pistáék is valamennyien lejönnek) s minket nyolc-tíz jó emberünk kísér át Szegedről, hanem azt tudod, ugy-e Pósa bácsi, hogy se nekünk, se a mieinknek senki olyan kedves vendége nem volna, mint ti? Tudjuk, hogy nem szívesen utaztok, unszolni nagyon nem is merünk benneteket: csak kérünk félve-reménykedve, ha terhetekre nem esik s az egészségetek engedi, aranyozzatok meg lejöveteletekkel a mi szerény ünnepünket, — apánknak, anyánknak talán utolsó örömét ebben az életben.

Még egy kommissióval zaklatlak meg, Pósa bácsi, akár milyen nehezemre esik. Reéz Pál, ez a Dankó-hiéna, a hogy a lapokból olvashattad már megint matinézik, persze nem szegény Dankóért, hanem maga magáért. Vas megyei barátjával, Tóth Dezsővel íratott prológót s behozta hozzám hogy küldjem el neked: közölheted-e. Én eleget szabódtam, azt is megmondtam, hogy bár Tóth Dezső poéta ember, ez a verse nem poézis, mert hideg, csinált, erőltetett. Nem bírtam lerázni a nyakamról s a mit meg kellett ígérnem, hogy szabaduljak, állom is: elküldöm a verset neked. Bocáss meg érte!

Kéziratot a jövőhéten idejében küldök, postát meg várok s azzal együtt légy szíves megírtni, várhatunk-e benneteket Félégyházán.

Kézcsókkal, igaz szeretettel hálás híved:

Móra Feri

Sz. 911. nov. 3.

Szeged, 1912. nov. 21.

18.

Édes jó asszonyunk!

Bocsásson meg nekünk, hogy szívünkbe nyilalló soraira csak harmadnap válaszolunk. Ép akkor kaptam a levelet, mikor szegény gazdánk gyász jelentését szövegeztem — s a temetés azóta is egyre tart. Sok árkot kell itt betemetni, amiket a boldogult szertelen természetével ásott maga közt és az emberek közt, az óriási vállalatnak sok zugában rendet csinálni, még pedig gyorsan, mert egész sereg egzisztencia sorsáról van itt szó s azonnal intézkedni kell. Az özvegy, szegény, akármilyen túlságos is benne az energia, mégiscsak asszony, most különösen az, gyöngye és összetört, a rokonsága iránt bizalmatlan, bennem pedig annyira bízik, hogy minden tanácskozásba belevon, bármilyen kellemetlen ez nekem. Bizonyára azért, mert ők, szegények, mindig kihasználták engem a végletekig — s ellenértéket én soha nem kértem. Hát ezért szeretnek úgy, — hiszen ilyen a kiadók hálája.

Arra a pusztaságra, amibe lélek szerint való apámnak, Pósa bácsinak élet-ösvénye lassan-lassan behajlik, sokszor gondolok szomorúsággal. Nem arra gondolok, hogy virága nem lesz, hiszen azokat ő maga termi, belőlük soha ki nem fogy, — hanem hogy kenyérfát nem ültetett bele senki. A hitves rajongó szeretetének és borongós aggodalmainak megnyilatkozására tele van visszhanggal a szívem. Konkrétumot egyelőre nem tudok mondani, — a tanítóság belevonása, sőt az egész mozgalomnak erre alapozása jónak látszik, — azonban a formát meg kell rá találunk. Hamarosan megbeszélem a dolgot ide való jó embereinkkel is, a pestiekkal

is s bizonyos vagyok benne, hogy nem eredmény nélkül. Olyan sivár még ma se lehet ez az ország, hogy háláját méltóan ne tudná kifejezni szellemi életének olyan királya iránt, amilyen Pósa Lajos. Igaz hűséggel csókolja a kezét

Móra Ferencz

19.

Nagyságos Asszonyom!

Kalácsszagú nagyszombat szelíd estéjénél előbb nem bírtam addig jutni, hogy lelkünk fehér kendőjével bár milyen kurta köszöntést is juthassak azok felé, a kikhez olyan közel vagyunk, mint fészkelő madár a fájához. Szégyelném, ha mondanom kellene, hogy nem szeretetünk megfogyatkozása ez, csak egy kicsit hajszolt életemnek az átka, a mely úgy szétosztogat idegen embereknek, hogy semmi nem marad belőlem azoknak, a kikhez lélek szerint tartozom.

Bizonyára méltóztatott értesülni róla, hogy Tömörkény a legnagyobb készséggel tett eleget Nagyságos Asszonyom óhajlásának s velem együtt örülne, ha mentől előbb alkalma lenne mentől többet használni. Kimondhatatlan örülök neki, hogy a dolog ilyen jó mederbe került s olyan kezekbe, melyekben van erő, hogy országos folyamát dagasszák, mely a gondtalan nyugalom révébe viszi majd a Pósaék virágos kis hajóját.

Magunkról is jó híreket írhatok: Ilonka a javulás útján van, lassan-lassan hizogat már, lehet tán ötven kiló is; Panka is majd kikesergeti már kis nyavalyáit, várja a frissülést a tavasztól, egy kis rózsácskát sápadt arcára, — s rám is rámférne egy kis tavasz, fizikailag csak el vagyok, hanem az agyam meg van csigázva egy kicsit s ő, még nagyon messze van a nyár!

Enyéim odavannak most, hallelujázni a csillagosodó alkonyatban, az ő szívük szeretetét is idezárva csókolom az áldott kezét:

Móra Ferencz

Félegyháza, 913. márc. 22.

20.

Szeged, 913. május 13.

Nagyságos Asszonyom!

Minden szóért áldja meg isten, a mivel a mai napunkat besugározta. Vasárnap óta a mikor Nádor Samu hírt adott szombat délelőtti látogatásáról a szanatóriumban, szegény kicsimről semmit nem hallottam. Tudjuk, hogy nyugtalanságra semmi okunk, — az ember szíve mégis egyre reszket, mint a nyárfalevél: hátha, hátha... az a sok istenverés, ami tél óta ránk nehezedik, ijedőssé és rémlátóvá teszi az embert. Ezer köszönet érte, hogy most már megint összevethetünk Pankával és vígabban locsoljuk a cserepes pünkösdi rózsánkat és megkértük, hogy ne nyíljon addig, míg anyu haza nem ér. Ugyanis csak akkor lesz nekünk pünkösdünk.

Mert ez a mostani nem volt az. Sok fényes napunknak kellene jönni, hogy az ünnepek borongását elfelejtse velünk. A bajom nem javul, inkább rosszabbodik. Pénteken szakadó esőben értem haza, a szombatot, vasárnapot ágyban töltöttem, hétfőn megpróbáltam kimenni, de ma már megint itthon kellett maradnom, mert nem bírok járni s most már a jobb karom is fáj. Az orvos azzal biztat, hogy a pihenés pár nap alatt rendbe hoz, — Ilonka minderről nem is tud semmit, nem írom meg neki s talán már egészségesen várhatom. Fölmenetelemről persze szó se lehet; ha vasárnap már jöhet, Balla hozza el, ha később jön, Fehér megy fel érte.

A Pósa bácsi címére küldtem ma 550 koronát. Képném szépen azonban Nagyságos Asszonyomat, legyen olyan jó, beszélje rá Ilonkát, hogy ne fizesse ki az előlegszámlát, mert abból ugyan vissza nem fizetnek, hanem majd csak a végleges számlát fizesse, az valószínűleg kevesebb lesz. Ha több lenne, akkor se ijedjen meg s az se szerezzen neki egy pillanatnyi izgalmat se, valahogy majd csak kifizetjük, akár mennyi lesz. De arra kell gondolni, hogy a minap is 100 korona volt az előlegszámla s csak 76 korona a végleges, — talán most is ilyen lesz az arány. Itthon is azt mondja mindenki, csak akkor fizessen Ilonka, ha eljön, hiszen az előleges számla csak formaság.

Épen mikor idáig érek, jön be az asszonykám kissé bizonytalan írású *sajátkezű levele*. Azt hiszem, az első szerelmes levelének se örültem, nem is örülhettem így.

„Lidikéék nagyon jók hozzám” — írja benne szegénykém s ez az, a mi halmozott nyomorúságunkban elviselhetővé teszi a helyzetünket: a jó emberek jósága. Ő ott érzi, én itt érzem s ez a szeretet a melengető takarónk didergős életünkben. Minden gyöngéd selyem szálát fizesse meg a jó Isten!

Kezét csókolja hűséges, hálás szeretettel:

Móra Ferencz

Pósa bácsit tessék megnyugtadni: csütörtökre minden kézirat ott lesz, legrosszabb esetben péntekre. Hogy már is készen nem vagyok mindennel: az a magyarázata, hogy holnap bérmálkozik Panka, ma gyónt, áldozott s mindenre nekem kell előkészítenem anyuka helyett. Még a szalagjait is én igazgatom el a fájós kezemmel.

Szeged, 913. május 18.

21.

Kedves Pósa bácsi!

Megint úgy vagyok már, hogy nem szolgál prózára se a szívem, se a tollam. Valami hatalmas himnusz csattog bennem, valami hálaadó imádság, az Istenhez, a ki megint meg mutatta az arca ragyogását s a jó emberekhez, a kiknek a jósága úgy úzi ki a szívünkbelől a sok szomorúságot, kétségbeesést, a mit gonosz órák hullattak beléje, mint valami áldott, meleg déli szél. Mindig tudtuk, hogy ti vagytok a legjobb emberek a földön, annyira jók, hogy a ti jóságtok már nem is erre a világra való, — a mit most tettetek értünk, azt már szinte sokalljuk is. Az a figyelem, az a gyöngédség, a szeretetnek az a szülőt, rokont felejtető mértéke, a mivel olyan hosszú időn át melegítettetek bennünket, mintha a legszebb meséskönyvből lenne kivágva. Lám, így ismeri meg őszbe csavarodott fejjel, fölhasogatott szívvel, öreg korában az ember a kedves jó tündéreket, a kikben gyerekkorában nem hitt s amikor érzi a fején és a szívén a simogató, áldott kezüket, akkor nem tud egyebet tenni, mint a gyerek: csendesen sírni boldog örömeiben...

Szegény kicsi párom szerencsésen érkezett meg, sokan vártuk az állomáson, magam is kíváncsorigtam s boldogok voltunk, hogy jobb erőben kaptuk vissza, mint a hogy vártuk. Az öröm, hogy köztünk lehet, legalább arra az estére egy kis étvágyat is adott neki, jól is aludt s a nagy, de érthető gyöngeségtől eltekintve azóta mindig jól érzi magát. Hól idebent pihen az én díványomon, hól kint üldögel a napon, — csak egy dolog bánt fáradhatatlan: reggeltől estig látogatója van s azoknak mind elmeséli a két hét egész történetét s minden meséje azon végződik, hogy „az Isten áldja meg Lidikét...”

Most azt köti a lelkemre, hogy benne legyen ám a levélben, mennyire szeretünk benneteket. De mondom, nem írom én azt bele, mert az olyan furcsa volna, mint

ha az apjának, anyjának azt mondaná az ember: nagyon szeretlek benneteket — kézcsoókkal, öleléssel minden hálájukkal adósaitok:

Móráék

22.

Kedves Bátyám!

Sárga levelű fák alól, mosolygós őszi napsugárral küldtük el a lelkünket Lajos-napi ölelésre, hozzátok, haza, a hová baráti szeretetnél több gyermeki ragaszkodás köt. Lelked tüzénél senki többet nem melegedett, mint mink, — tiszta fénye tartós lobo-gását senki őszintébben nem kívánja.

Ma termett ez a vers, hajnali harmaton, küldöm neked azon frissiben.

Kézcsoókkal, öleléssel borulnak a szivetekre:

Móráék

Félegyháza, 913. VIII. 24.

23.

Kedves Pósa bácsi!

Ma készültem hosszú levélre s máról is elmaradt. Most nem az elfoglaltság, hanem a fáradság miatt: ma tárgyalták egy király sértési pörömet. Annyiban volt az enyém, hogy én írtam az inkriminált vezércikket, bár a felelősséget Fehér a volt szerkesztő vállalta érte. *Három hónapi állam fogházat* kapott mindenki meglepetésére, mert a cikk nagyon ártatlan. Most az bánt, hogy nem engedtek engem magamat helyt állni azért, a mit írtam, — holott ha én védhetem magam, engem bizonyosan föl-mentenek.

Se baj, ezen is túl vagyunk most már.

A jubileumi előkészületek pompásan folynak, legközelebb majd bővebben referálok róla, — bár egyet-mást a Naplóban is olvashattál.

Kézcsoókkal, öleléssel a tiétek:

Móra Feri

24.

Kedves Pósa bácsi!

Verset most nem birtam írni, Csalavért is csak hétfőre küldhetek. Nagy változások történtek a Naplónál; azok akadályozták meg az utam is. Ha csak egy negyedórás lélekzethez jutok is, mindent megírok. Feleséged ő nagyságának addig is kezét csókolom, mélységes hálával a kedves meghívásért, Téged szeretettel öllelek:

Móra Feri

25.

Nagyságos Asszonyom!

a hogy egy kicsit megenyhült fölöttem az ég, dologhoz láttam. A legöregebb szegedi ovónő, Székely néni segítségével értekezletre hívtam össze tíz szegedi ovónőt. Beszél-tünk a szegedi, valamint a Csongrád megyei tanfelügyelővel is. Mindenki, a kivel szót értettem, a legigazabb szeretettel ígér közreműködést a köteles hála lerovásának munkájában.

Az a terv, hogy a szegedi tantestületek kezdeményezik a dolgot és Budapest bevonásával országossá teszik. Ez a legjobb, én magam kis ember vagyok arra, hogy valami közfelhívást bocsássak ki. Ezt csak hivatalosan lehet csinálni.

A jövő héten megint összejövünk s akkorra nekem különböző felvilágosításokat kell adnom. Az év melyik része lenne alkalmas az ünnepre? Volna-e Nagyságos Asszonyomnak valami pozitív kívánsága? Fölmerült a Radnóti ház felépítésének az ötlete: szerencsésnek tartja-e azt?

Tudom, Nagyságos Asszonyomnak is nehéz ezekre a kérdésekre felelni: mégis méltóztassék foglalkozni velük s engem értesíteni. Valamilyen formában talán Pósa bácsival is közölni kellene a dolgot, mert addig a lapokat nem akarjuk informálni, pedig ebben a rideg világban szükség van a sajtó dobjára.

E levéllel egyidejűleg írok Weisnernek is, kérve: mit tudnak és mit akarnak ők segíteni? Természetesen a magam nevében és kezdeményezéséből és diszkréciót kérve írok.

Nagyságos Asszonyom válaszát kérve igaz hűséggel csókolom az áldott, gondos, félelemtől remegő kezét:

Móra Ferencz

Szeged, 1913. dec. 16.

26.

Szeged, 914. márc. 1. vasárnap

Nagyságos Asszonyom!

Szegény Ilonkám ma esett át a második méhkaparáson s ma volt éppen ma egy hónap óta az első két óra, a mit egy folytában itthon töltöttem, nem számítva a nekem mindig éjfél után kezdődő éjszakát. Ezt arra használom, hogy végre — ha telegráf-stílusban is — megírjam ezt a levelet, az elsőt róvam le azok közül a kötelességek közül, a mik hetek óta nyomják a lelkemet. (Édes anyámnak, szegénynek hat hete nem írtam!)

Minapi cikkem nyomán — a tíz példányt, remélem, megküldte a kiadó-hivatal, Lázár ülésre hívta össze a Dugonics-társaság igazgatóságát s azt a határozatot hozatta, a mit még azon az estén közöltem Sebők Gyulával: hogy a társaság nyílt levelet intéz a Petőfi-társasághoz s felszólítja a Pósa-jubileum rendezésére és vezetésére. Azért mondom, hogy *hozatta* ezt a határozatot, mert egyiknek se volt kedve hozzá: mi azt akartuk, hogy Szeged vegye kezébe a kezdeményezést és irányítást. Lázár azonban, aki mindig hiú és féltékeny volt, most betegségében, a minék nem is igen lesz gyógyulása, kétszeresen az s nem enged csinálni semmit, a minék nem ő lehet a központja. Ezért marad el a fogadalmi templom alapkövetétele, a Széchenyiszobor leleplezése és egész sereg ügye ennek a szerencsétlen városnak, a mely ma már valósággal betege a Lázár nehéz betegségének. Attól tartok, a jövő havi tisztújításon végzetessé válik Lázárra ez az oktalan augusztuscászárkodás, — szíve azonban senkinek sincs hozzá, hogy a nagy beteget ellentmondással ingerelje.

Kimondhatatlan örülök, hogy a kezdeményezés és vezetés jobb kezekbe került a miénknél, — az első hírvétel után mindjárt fölmentem Lázárhoz, megkérdeni, mit teszünk most, a mikor az a bizonyos nyílt levél fölöslegessé vált.

— Megvárjuk, míg értesítenek bennünket s aztán teljesítjük kötelességünket, — ezt mondta.

De nemcsak a Dugonics-Társaság várakozik, hanem a jótékony nőegylet is, élén Pósa Lajos két rajongójával: Polgár Lászlónéval és Székely nénival. Beszéltem velük, határozatot is hozattak már, csak a jelre várnak felülről, hogy megmozdítsák Szegedet, a mi igazán nem lesz nehéz munka.

Olvastam, hogy valami nagy országos bizottságot állítanak össze: abba néhány szegedi név feltétlenül belekerüljön. Még pedig a hiú embereké, a kiknek ezzel külsőleg is kötelességévé válik a buzgolkodás: tehát a Lázáré, Tömörkényé, Kovács Jánosé, Balassa Árminé, Jánossy Gyula tanfelügyelőé s a fenti két asszonyé. Mi, sajtó, névtelenül is „megtesszük kötelességünket”. Én ezenkívül, mihelyst valami képen tényleg megindul a mozgalom oda fönt s kibocsátanak valami országos fölhívást, azonnal külön akciót indítok a magam gyerek lapjában, a mi kicsi ugyan, de mégis csak 18. illetve mióta én szerkesztem, 19 ezer példányban jelenik meg. Szegedet illetőleg pedig addig is állandóan napi renden tartom az ügyet a Naplóban.

Hát ennyi beszámolni valóm van egyelőre. Magamról nincs mit írnom, — várom rabnapjaim múlását. Egy hónap letelt, még másfél van hátra, — akkor telik le az a 900 korona, a mit Fehér Árpádnak végkielégítésül adott a kiadó s a minek fejében én ingyen vállaltam a szerkesztést harmadfél hónapig. Talán ostoba dolog volt, de a lap érdeke kívánta a Fehér távozását, Semmi nélkül ezekben az inséges napokban nem lehetett a világba kilökní — s én most már állom, a mit vállaltam, erőm fogytáig.

Egy hónap óta nem jutottam hozzá, hogy írjak Barát Árminnak: utalják ki a szabadjegyemet. Ma éjszaka tán kimódolom az írást, hogy ha sehova nem bírok is menni, legalább akkorára meglegyen a jegyem, mire a Pósa-ünnep szükségessé teszi, hogy nehányszor felszaladjak.

Pósa bácsit, ha el volna szomorodva miattam, tessék megnyugtadni: majd leszek én még írónak is a régi, — fiuknak most is az vagyok, kézcsókoló szeretettel:

Móra Ferencz

27.

Kedves Pósa bácsi,

országos ünneplésed megnyitóján, gyönyörűen sikerült szegedi apothéozisodról (utolsó próbájáról) távozóban boldogan és büszkén borulok rátok a szívemmel és elküldöm neked együgyű versem első kéziratát (az egész országban is első köszöntésedet), hogy lássad, milyen tisztán és készen fakadt ki a lelkemből. Igaz, hogy hét virzsinia fogytáig, hajnali harangszóig csináltam mára virradóra, mert előbb nem bírtam hozzájutni.

Adja az Isten, hogy újuló erőben hallgathass meg minden neked zendülő örömeidet s hogy mind szebb legyen, mint az enyém, a ki fiúi szeretettel öllelek:

Móra Feri

Szeged, 1914. május 16

28.

Nagyságos Asszonyom!

A pesti gyors után, a mely elvitte Pósa bácsiékat és a Csókai expressz előtt, a mely visz ki engem a puszták közé, van egy-két percem, hogy elküldhessem a lelkem a Pósaék fészkébe. Ott lesz, mikor hazaér a világ legjobb s most legboldogabb embere is s beszámolván erről a gyönyörű vasárnapról, a minél szebbet rég nem ért Szeged, még egyszer meg fürdik a lelke a szoborral való szembenállás felejthetetlen perceinek visszaesítő sugaraiban

Úgy járt itt Pósa bácsi, mint egy fejedelem, csupa hercegekből álló udvarral, — csak az hiányzott mellőle, a ki legjobban meg tudta volna mérni az ő szive örömet

és boldogságát ezen a napon. Gondoltam is rá sokat: hogy íme, Pósaéknak még ez a napja se lehet árnyék nélkül való.

Zörög a kocsim, megyek vissza az abba hagyott munkámhoz, lelkem kendőjét föllobogtatva ma este Pósaék ablakába. Kezét csókolja hűséges szívvel, övéi helyett is szeretettel:

Móra Ferenc

29.

Nagyságos Asszonyom!

Most érkeztem haza Csókáról, a vasárnapi szám előkészítése végett s azon porosan, füvesen, őscserepektől és csontoktól összehasogatott kézzel sietek fiúi kézcsókkal borulni kezükre nagy örömük előestéjén és fájdalommal kérni bocsánatot, hogy én ott nem lehetek. Ugyanaz napon érkezik ide a múzeumok országos főfelügyelője s mennem kell vele Csókára, régészeti telepem bemutatására, a mit az állam mindentől meg akar venni, hogy ott állandó ásatásokat folytathasson. Olyan hivatalos kötelesség ez, a mi elől semmi módra se tudok kitérni.

Ilonka a kedves meghívásra nem tudott felelni míg én haza nem jöttem, — most már sírt is szegény, mikor hallotta, hogy nem mehetek föl. Neki volna kedve, de olyan gyöngye és törékeny, hogy egyedül nem merem fölereszteni.

Lélekben ott leszünk Pósa bácsi széke mögött és könyes szeretettel simogatjuk elgyötört ősz fejét, a mely, ó, hogy a hódolat bíborvankosán se talál már nyugtot!

Kézcsókkal, öleléssel, fájó szívvel, hogy éppen nekem kell hiányoznom a király koronázásakor az udvarából, örök hűségük:

Móra Feri

Szeged, 1914. jún. 5.

30.

Szeged, 1914. jún. 24.

Szegény drága jó Asszonyunk,

a kit annyiszor emlegetünk könybelábadt szemmel ezekben a vigasztalanul elborult napokban, nem tudjuk megköszönni azt a megható szeretetet, a melyel még most is eszébe jutottunk, a gyötrelmek és fájdalmak idején. Remegő szívvel lesünk az esti lapokból minden hírt drága betegünk felől, a kinél, a hogy a bátyám írta, igazabb rokonunk nekünk ebben az életben nem lesz. Mikor az első riasztó hír jött róla — este, utcán olvastam az újságot — az apám haláláról maradt könyekkel sirattam meg, annál keservesebben, mert ha tudtunk is a betegségről, ilyen megdöbbenően súlyosnak nem gondoltuk. Úgy volt, hogy megyek is föl mindjárt, megcsókolni a kezét, mely hihetetlen gyöngédséggel, a miből tán senkinek nem jutott másnak, a tenyerén hordozott s mely egyetlen segítóm és előre vivóm volt az életben, — de akkor hirtelen jött a miniszterlátogatás, most pedig váratlanul kapott sajtópörök nem eresztenek a redakció gályapadjáról, melyhez rettenetesen oda vagyok láncolva. Tömörkény is viszi a gyerekeit fürdőre, tán ha ő vissza ér, a jövő hónap első hetében felszökhetnek valahogy. Addig Ilonkát, Pankát küldöm föl magam helyett, pénteken este érnek oda s szombaton, ha lehet, Pista viszi el őket Pósa bácsi beteg ágyához.

Én lélekben minden órában gyermeki fájdalommal simogatom meg a kezét és csókolom az asszonyomét, a leghűségesebb és legáldottabb asszonyét, a kit talán azóta újra megerősített egy kicsit az Isten jóságában való reménység. Fiúi hűséggel

Móra Feri

Drága jó asszonyunk,

napok óta tartó itthonlét után — hány nap óta, még mindig nem tudom, mert a naptárral ma még kevésbé vagyok tisztában, mint eddig — ma jutok csak hozzá, hogy a köszönetnek egy forró szavát belesóhajtsam a fürgeteges napok torlódásába. Szomorúságokból új szomorúságok közé értem haza: Ilonka sokkal betegebb lett az izgalmakba, mint a hogy velem közölték, sokszor elájul, vért hányt s a szívem majd meghasadt, a milyen elerőtlenedve, gyerekké zsugorodva találtam, ágyánál a sirdogáló Pankával. Az első dolgom volt a gyereket — kezecskéjére fűzve az asszonyom küldte olvasót, e khaotikus napok egyetlen lehetséges oltalmának szimbólumát — Félegyházára küldeni a nagymamához, hogy ne bántsák kis szívét az itthon való bajok s hogy én is minden gondomat anyunak adhassam. Már t. i. a mit a lap meghagy, mert azt is nagyon lezüllött állapotban találtam s öt-hat órát kell egyfolytában dolgoznom, hogy a Napló megint vezető helyre kerüljön. Jó szerencse, hogy erőm és nyugodtságom teljesen visszatért s más dolgaiban is rendet csinálva, a magam dolgaiban is higgadtan tudok az eljövendő napok szemébe nézni.

Mióta itthon vagyok, ez az első levelem, az édes anyámnak írottal együtt: azokkal a betűkkel és a léleknek azzal a meghatott és gyöngéd szeretetével, a hogy neki szoktam írni. Áldott kezét hálás fiúi ragaszkodással csókolom:

Móra Ferencz

Szeged, 914. aug. 14.

Kedves jó Asszonyunk!

Nincs különösebb jelenteni valónk, csak szeretetünk jeléül libbentjük egy kicsit arra felé a lelkünket. Én még mindig várom sorsom eldöltét, minden hír nélkül, sokat dolgozva, sokat éjszakázva, sok hajnalon, mikor fáradtan haza botorkálok, keresve az Istent a hidegen világító csillagok fölött.

Ilonka egy hónap alatt hizott néhány kilót, — most fekszik már megint. Úgy látszik, neki már ez a sorsa szegénynek, állnunk kell mindnyájunknak zúgolódás nélkül. E miatt aztán édes anyám se jött közénk, — igaz, gyöngélkedik ő maga is s a húgomat se akarja hagyni, a ki két gyerekével maradt magára. A sógorom a montenegrói határról írt, az én tudomásom szerint tíz nappal ezelőtt utoljára. Másik sógorom aránylag szerencsésebb, az Ilonka bátyja, a ki mint orvos vonult be s már majd egy hónapja az olasz határon unatkozik. Ezekben a napokban ennél rosszabb foglalkozások is vannak.

Kedves versikéjét Asszonyomnak olvastam az Én Újságomban. Szívből örültem neki, egyrészt hogy egy-egy pillanatra elhúzódik így a gyöttelelem elől, másrészt mert azt sejtem belőle, hogy Singeréssel valahogy mégis meg marad a kapocs.

Sárikáékat a viszonytlátásig is — nem tudom, kívánjam-e a mai körülmények közt — szívből ölelve, Asszonyom kezét gyermeki ragaszkodással csókoljuk:

Móra Feriék

Szeged, 914. szept. 16.

Szeged, 1914. november 10.

Kedves jó Lidike mama!

Félegyházáról küldött halottaknap-i kártyákon — most jut eszembe, hogy nagybetyűkkel kell írni, mint édes anyámnak szoktam — tehát a halottak napi kártyán röviden említettem már, mért csak lelkünk borult rá a szomorú estén Pósa bácsi fejfájára. A Napló indította vöröskeresztes-koszorúakció páratlan eredménnyel járt, tán 5000 korona tiszta hasznot hozott. Az utolsó napokban, mikor már borostyán és babér fogytán volt a kertészeknél, megostromolták a koszorúcskákért a kiadóhivatalt, de akkor már csak a mi félretett koszorúink voltak ott: a mit az egyik, meg a másik édes apám sírjára váltottunk meg. Épen postára akartuk adni őket, mikor jött a Pallavicini-uradalom tisztartója, öt koszorút kért és ígért darabjáért 40 koronát. Engelné odaadta az ura sírjára szántat s erre mi is odaadtuk a mi koszorúinkat: a háromért 120 koronát kaptunk a szent célra. Az hiszem, drága halottaink szíve szerint cselekedtünk, — jobb időkben majd kárpótoljuk őket tiszta és szelíd, nem vérfoltos virágokkal.

Mindennél szebb virág lett volna a Pósa bácsi sírján a hitvesi fájdalom gyönyörű dala, ki is szedtettem halottak napjára, — sajnos, nem bírtam beszorítani a kegyetlen aktualitások miatt. Most arra várok, hogy legalább egy csöppet csenedesedjen a világvihar s legyen egy kis helyem arra is, hogy egy cikkecskét is írhassek a vers mellé.

Az *Én Újságomat* olykor megnézem: hátha kietlen sivatagában találok Lidikétől egy-egy szál virágot. Nagy meglepetésemre legutóbb egy versemet találtam ott, a mi mindenüvé való lehet, csak oda nem. Annak a 6—7 éves kéziratát bizonyára a Pósa bácsi asztalában találta s olvastalan adta le a szerkesztő. Nagyon bánt, mert mindenki engem fog érte hibáztatni, hogy ilyen verset küldök gyereklapnak.

Enyéim jól vannak, Ilonkának minden ideje a sebesülteké, Panka szolgalmasan kötöget, — nekem egész életem a lapé, ki tudja, meddig. Szívünket Sárικάék számára is idezárva, fiúi szeretettel csókolja a kezét:

Móra Feri

34.

Drága jó Lidike mama!

Gyermeki szeretettel csókoljuk a kezét és kérjük, ne szeretetlenségnek vegye, hogy meg nem előztük a karácsonyi köszöntésben, sőt vissza is későn adjuk, de csak most, a karácsonyfa alatt jutok hozzá, hogy pár szóba belezárjam a lelkünket és elküldjem szívünk szerint való anyánk mindig felhős, ezen a napon még a szokottnál is felhősebb homlokának megsímogatására. Örömet nem küldhetünk, nekünk sincs most: könyes szeretetünket küldjük, arra is gondolván a karácsonyfa szent enyhiben, a ki engem a világon mindenkinél jobban szeretett...

Sárικάt, Rudit testvéri szeretettel öleljük, Lidike mamának áldott kezét hűségében meg nem fogyatkozó szeretettel csókoljuk:

Feriék

Szeged, 1914. dec. 24.

35.

Szeged, 9 15. július 8.

Drága Sárिका húgom,

az a tervünk volt, hogy az évfordulóra Ilonka néniel együtt fölme gyünk. Sajnos, ki újult a gyomor fekélye s ágyának ejtette a gyöngeség, — így csak lélekben borong-

hatunk el a virágos síron. Postautalványon küldtem 10 koronát, s kérem Sárikát, vegyen azon koszorút a mi nevünkben édes apa sírjára. Édes anyát, tudom, nem szabad most ilyenel zavarni, — csak leveletem adja át neki, lelkem, a mit egyenesen nem küldhetek hozzá, mert a címét maig se tudom.

Az öregebb testvér hűséges szeretetével öleli mindkettőjüket:

Feri bácsi

36.

Szeged, 1915. aug. 19.

Kedves jó Lidike mama,

a kinek csodálatos figyelme annyiszor megszegyenít bennünket, hálás szívvel köszönöm az Ilona-napi köszöntőt, addig is míg asszonykám megköszönheti. Azonnal átküldtem neki Félegyházára, ott próbálja magát összeszedni szegényke az öreg ház csöndös nyugalmban és békéjében, a legáradóbb szeretettől körülfogva, a mi csak adathatik e világon. Ha a szeretet gyógyítani tudna — Lidike mama tudja ezt legjobban — már rég kivirágzott volna az ő régi ereje és egészsége. Sajnos, a doktorok szereinek még annyi hatása sincs, mint a mi tehetetlen, mindig könnyharmatos szeretetünknek: szegény asszonykám alig pendült valamit. Erősödni semmit se erősödött, de a szíve egy kicsit éled, olyan esetetnek se érzi magát s idegessége egy kicsit megpihent.

Pankáról dicsekvés nélkül nem lehet írni: hihetetlen gyorsasággal nyíló pompás virág, a kit az a paszív csak remegő gyönyörűséggel tud nézni: ó, csak minden rossz időtől megkímélné a jó isten!...

Nekem, szegény hajszolt állatnak megint nem jutott egy napi pihenés se. Második éve telik így el a főszerkesztőségnek, a minek vállalása nyilván nagyon elhibázott dolog volt. Folytonos idegmunka, sok izgalom, elszakadás az irodalomtól s messzebb, messzebb menő eltávolodás az én régi, csöndös, nézelődő életemtől. A háború végeig állnom a helyemet most már mégis becsületbeli kötelesség.

A Lidike mama élete folyásáról szóló sorok, bár nem lepnek meg, nagy szomorúsággal töltenek el s hiábavaló vigasztalásra nincs bátorságom. Fáj látnom, hogy martírélete állandó borongásban telik el, de tudom, hogy ez a végzete, a mit visel lehajtott fejjel.

Sárikäéknak külön írok, Lidike mamának fiúi szeretettel csókolom a kezét:

Feri

37.

Pósa Lajosné nagyságos asszonynak

Budapest, VIII. József-körút 71.

Kedves Lidike mama!

Nagy késedelemmel értek ide megszegyenítően kedves sorai, köszönetünk nyilván még lassabban jut oda ebben az összevissza világban. Pedig Félegyházára viszem el a postámat, mert tőlünk csak hetek múlva menne el. Ilonka fekszik, azt hiszem sokáig: arzén injekciókat kap. Mi csöndös munkában görnyedéssel csak elvagyunk. Sárikäékat köszöntve, Lidike mamának gyermeki szeretettel csókoljuk a kezét:

Feriék.

Városi múzeum, Szeged 915. szept. 18.

Drága jó Lidike mama,

öt-hat napja lehet, a mikor Szávay levélben megmozgatta Tömörkényt, ajánljon engem, mint hozzám legközelebb álló, a Petőfi-Társaságba s ők, a régi iskolába tartozók, mindent meg tesznek értem. Nem értettem a dolgot. Szávayval én soha össze nem melegedtem. Az én kis cirokhegedűmre ki tehette figyelmissé? Most már tudom, a mit valahogy mindjárt sejtettem: hogy a Pósa bácsi áldott keze simogat engem a sírból is, lélek szerint való apámé, a ki engem e világon legjobban szeretett.

Én a Szávay jóakarátát megköszöntem és — elhárítottam magamtól, mint a minap itthon a városatyaságot. Ezt persze más okból: szegényesen vagyok én föltarisznyázva a Petőfi-társaságba. Nemcsak arra értem, a mi keveset össze cincogtam, s a mi bizony a magam szemében se nyom sokat, de a hivatalos poéták közt a Pósa bácsi visszajáró lelkén kívül kicsodám maradt nekem? Ki tud én rólam, névtelen kicsi vidéki emberről, a ki mindig szégyeltem kiabálni?

Most mégis a Pósa bácsi akarata döntött, a hogy kisugárzott a Lidike mama leveléből. Tömörkény már írja az ajánlólevelet s Szávaynak ezzel egy időben irok s még egy-két embernek, a kiket kedves volt Lidike mama megnevezni. (Nógrádi Papp Gyulát is közéjük vehetem, úgy-e?) őszintén szólva semmi bizodalمام ugyan az egész dologhoz, — de legalább nem váratlanul jön s nem lesz olyan fájdalmas a bukás.

A mit azonban Sebők Zsigmondról írni tetszett, végtelen meglep. Soha az életben nem láttam, de deák korom óta fanatikus olvasója vagyok. A mit itt Szegeden az öregektől hallottam róla, az mind csak arra való volt, hogy mint ember is nagyon szimpatikus legyen előttem. Soha egy rossz szót le nem írtam róla. A Sebők-kultuszban annyira mentem, hogy a *magánkönyvtáramba* én, a szegény újságíró minden könyvét megvettem, antikvár úton még a régieket is, a kislányommal olvastatom már a novelláit is, a legtisztábbakat a magyar irodalomban, morálisan is, esztetikailag is s bár senki nem kért rá, a magam gyönyörűségére mindakét utolsó könyvéről írtam a Szegedi Naplóban — igazán nem tudom, mivel bánthattam meg. Ha nem tudná, hogy a világon vagyok, azon nem csodálkoznám annyira, mint azon, hogy neheztel rám. A szegedi monografia miatt, mint írni tetszett. Nem tudom, mi az, de nagyon szeretném tudni, hogy — a Petőfi-társasági kalandra való tekintet nélkül — kitisztázódhassam olyan bűnből, a miben igazán ártatlannak érzem magam.

A familia most, istennek hála, szépen virágzik, — én magam már harmadik hete a szobát őrzöm. Megfáztam s máskor tán fel se vettem volna, most azonban egész szervezetem nagyon megviselt.

Enyéim csókját idezárva, Sárικάékat köszöntve testvéri szívvel, fiúi hűséggel csókolom a kezét:

Feri

Szeged, 1915. nov. 30.

Drága jó Lidike mama,

megszégyenítő, soha meg nem érdemelt és soha meg nem szolgálható jóságának annyi bizonyosságát veszem minden felől, hogy a hálálkodásba bele se fogok. Kevés volna, akár mennyit mondanék és szegényes az érzésnek addig a teljességeig, a mely már könyben csordul ki.

Inkább az eredményről írok, csak így futtában. Biztos szavazatot ígértek a következők, a kiknek nagy unszolásra levelet írtam azon az alapon, hogy ha már a jó akarat beledobott a vízbe, magamnak is mozognom kell:

Szávay, Lőrinczy, Lampérth, Tömörkény, Sas Ede, Farkas Pál, Koszta Pál, Somló Sándor, Váradi Antal főtitkár (írt, hogy vétessem föl ajánlóim közé is), Nógrádi P. Gyula, Bársony István, Szácsi Ferenc, Pap Zoltán, Szabó Endre, Szabóné. Ez 15 szavazat. Szabolcska az esetben megy fel, ha valami lehetetlen napon nem lesz a választás. (Dec. 18-án lesz.) Feleki Sándor hosszú levélben írta meg, hogy már régen elígérkezett, de oly sok a jelölt, hogy abszolút eredmény első szavazásra aligha lesz s ez esetben az új szavazásnál már nem köti az ígéret és rám szavazhat. Nehányan betegségükkel mentették ki magukat, — ellenben néhány szavazatra olyan helyről is kilátásom van, a honnan eddig nem kaptam választ. (Palágyi Lajos, Ferenczi Zoltán, Teleki grófnő.) Mindent össze-véve, rosszabb-jobb eshetőséget, 18—20 szavazatról lehet szó. Tömörkény a második választásnál — az elsőnél elbukott — 11 szóval került be, de most, úgy látszik, nagyobb az érdeklődés és sokan fognak szavazni.

A Bársony meghódítása nagyon kedvesen történt. Mikor Lidike mamának írt, még akkor nagyon bizonytalanul nyilatkozott. Közben azonban megkapta a levelemet s abban az ide is mellékelte néhány szemelvényt. Erre tegnap este ezt a levelet kaptam tőle:

„Kedves Uram, most nem érek rá sokat írni, csak ennyit mondom: az *Aeterna solitudo* című verse miatt föltételen önre szavazok. Szíves köszöntéssel stb.”

Hát gondolom, ez az egy most már csakugyan biztos szavazat. Pakotshoz és

40.

Drága Lidike mama,

Vitnye, 1916. aug. 13.

elutazásom utolsó negyedórájában olvastam a pesti lapokban szegény Herman Ottóné halálát s pár sort a vasútra való indulás előtt hevenyésztem róla s hordárral küldtem be a szerkesztőségbe. Nem tudom, beért, mert azóta még nem láttam a lapot.

Rossz heteim voltak mostanában, se étvágyam, se álmom, a két esztendő nagyon megtépte az idegeimet. Az orvosok rávettek, hogy legalább két hétre szökjem ki a megszokott környezetből. Kiegyeztünk aztán egy hétben, a mit a felvidéken csavarogva töltök el, hol ide, hol oda bekukkanva. Ezt Vittnyén átutazóban írom, megnézem a bányavárosokat s a jövő kedden már otthon is leszek. Ha lehet, útba ejtem majd Pestet. Szegény Sárikáról se tudunk semmit, Lidike mama életének ez után való alakulása is érdekel. Hogy a jötevő halál felszabadította szegény nagybeteget, az ha szomorúság is, mégis csak megkönnyebbülés Lidike mamának, a ki eddig neki áldozta az életét — tudom, azért nem lesz könnyű beleszokni a teljes magányba. S a hagyaték dolga vajjon fog-e simán menni?

Beszállásra csöngetnek, hűséges, meleg szeretettel csókolom a kezét:

Feri

41.

Drága Lidike mama,

Szeged, 1916. okt. 18.

a rossz idő hazavert az ásatásból s azt hiszem, erre az évre véget is vetett neki. Levélbeli tenger adósságom lerovogatásához hozzá foghatok most már, — legelső helyen a nekünk legkedvesebbet, a Lidike mamáét köszönnév meg. Aranyos vissza csillo-

gása a leáldozott sugaras éveknek minden sorocska, a mit a szeretet fehér galambja hoz-visz közöttünk ezekben a megátkozott időkben.

Bizony most nekünk se sok jó üzeni valónk van tőle! Ilonka miatt sok nyugtalanságom van. Szegényke úgy ing-leng körülöttünk, mint az árnyék, mindig gyöngé és mindig fáradt s nincs hatalom a mely rá bírja venni, hogy pihenjen és gondját viselje magának. Életünk szép szelíd régi fénye emiatt homályosodóban van. Magam is fáradt vagyok s néha úgy érzem, nem bírom soká ideggel. Az Ilonka miatt való gond a legnagyobb, a munka is kimerít, a minek csak úgy nem látni végét, mint a háborúnak s most mindehhez a téli gondok is járulnak. Jó, hogy Panka friss, szép, erős és jó. Igaz, hogy nem tesz naponta egy órát, míg együtt vagyunk, — de legalább addig felejthezik az ember az élet nyomorúságáról.

Bocsássa meg, drága Lidike mama, hogy egy kicsit kicsapott belőlem a keserűség, — legalább kevesebb maradt akkorára, ha fölmehtek egyszer megcsókolni a kezét és Sárika szemében örülni az új élet csillogásának és a mindenen diadalmas fiataliságnak. A Pósa bácsiról való emlékbeszédemhez is kalászokat kell gyűjtenem. A decemberi, vagy januári felolvasó ülésre szeretném megcsinálni, — akkorra talán túl leszek még ki se tervezett, végig se álmodott gyerekregegyemmel. A mit nem nagyon van kedvem írni, de muszajit rá az élet. Majd sebesebben alszom, ha már az alvás pár óráját kell meglopnom.

Jakab Ödön bátyánknak ma írtam, tudakozódván, hogy kedvező választ kapnánk-e, ha meghívnánk a Dugonics-Társaság novemberi felolvasó ülésére. Én azért szeretném, ha jönne, hogy a szeretetéből visszaadhatnék valamit, — de félttem ezekben az összevissza időkben a vasutazástól.

Egy Bártfára küldött nyári levelemben tolmácsoltam Szalay József dr. főkapitány kérését a ki a gyűjteménye számára gyászjelentést szeretne Herman Ottóról és a feleségéről, ha hozzá lehetne még jutni. Most arra kér, ismételjem meg a kérését. Mindnyájunk hűségese szeretetével csókolom a kezét:

Feri

42.

Drága Lidike mama!

Sebők Lacika olyan kedves volt, hogy Szegeden jártában fölkeresett bennünket a napokban, bizonyos hírt is vitt rólunk, — annál rövidebb lehetek. Nem úszom, hanem fuldoklom a karácsonyi gondok zuhatagában. Nagy események tódulása a lapnál, évi zárlat a hivatalban, új évkor kezdődő s félek, csak apró folytatásokban írható gyerekregegy az Én Újságomnak: ez csak a nagyja. Hát még az a dolog, a mivel a minden féle ügyes-bajos ember megtisztel! S mi ez mind az Ilonka téli gondolataihoz képest, a mikből mégis csak muszaj nekem is kivenni a részemet!

Sok ügyünk-bajunk azonban természetesen úgy nem árthat Lidike mama írást való gyöngéd szeretetünknek, mint a futó felhőcskék a napnak. Adtunk mi hírt is magunkról, de úgy látszik, nem ért kézhez utolsó levelem, a melyben Szalay főkapitány úr kérését ismételten tolmácsoltam: hogy Herman Ottóék gyászjelentéséhez lehetne-e valahogy hozzájutni?

A milyen részvétellel olvastuk a hírt Lidike mama betegségéről, a minek az alapos gyógyításához bizony ideje lenne hozzá látni, annyira megörültünk a fölépülésének s a kedves ígéretnek, hogy a meg nem változott szíve Szegedre is elhozza. Szeretnénk, ha ez mielőbb megtörténhetne: — eddig azon múlt, hogy a Dugonics-Társaság a háború alatt elzüllött egy kicsit az öregek kezén. Most csináltunk alapszabály revíziót s ennek az alapján választunk új tisztikart. A kombinációk olyanok, hogy

végre Tömörkényt választjuk meg elnöknek, de a tulajdonképpeni vezető én leszek, mint főtitkár. Főtitkári székfoglalóm aztán az ünnepi tisztelgés lesz annak az emlékek előtt, a kinek mindent köszönhetek. S ha Jakab Ödön is akkorára jönne le — novemberben végtelen kedves levélben haladékokat kért — az igazán nagy napja lenne a Társaságnak...

Ha a két karácsony közt feljuthatok Pestre, majd megbeszéljük ezeket a dolgokat, — akkor csak vendégnek megyek föl. Szávay kedvéért valószínűleg muszáj lesz fölmennem a Petőfi-közgyűlésre is, bár hihetetlen rossz időben van, épen az ünnepek előtt, de akkor épen csak a szavazásra utazom föl az egyik vonattal, a másikkal már jövök is vissza. De ha a tisztesség megengedi, megtakarítom ezt az utat, mert különben nagyon megbánja a karácsonyi lap.

Ép eddig értem, a mikor kaptam Móricz Pál levelét: hát persze hogy ilyen formán fölmegek s egy pillanatra talán fölszaladok Lidikéhez is. Ne tessék azonban ezt ígéretnek venni, mert nem tudom, hogy futja az idő s a mai vasutazás mellett lehetetlen programot csinálni.

A szép verset már le is adtam, hálás kézcsókkal köszönöm. Mihelyt ki birom módolni, a Sárika lapjának köszönöm meg, a kinek a felszabaduló kezeckéjét a Lidike mamáéval együtt, drágáim nevében is, meleg szeretettel csókolom:

Feri

Szeged, 1916. dec. 14.

43.

Kedves Lidike Mama!

Mosakodás közben megsértettem a szemem héját, kicsit dagadt, inkább csak találgatom, mint látom a betűt, — azért írok csak röviden. Viszont nem akarok lemondani arról, hogy én magam köszönjem meg meghatott szívvel végtelen jóleső, gyöngéd gondolatát, a mely igazán az anya drága szeretetével fordult felénk.

Mindegy nekünk, a kár mikor jön el közénk Lidike mama: nekünk minden nap ünnep lesz s kívánnivalónk csak annyi, hogy az ünnep mentül hosszabb legyen. Csak arra kérjük, hogy valamivel előbb tessék tudatni velünk — a posta nagyon lassan és rendetlenül jár most, a radnóti kedves hírt egyáltalán nem hozta el — hogy szeretetünkkel elébe siethessünk. S az útra — ezt Ilonka üzeni — melegen tessék öltözködni, mert olykor fél napot is késik a gyors is s a kocsik nincsenek mindig fűtve.

Ilonka, Panka boldogan készülődgetnek már rá, mivel járhassanak majd kedvében Lidike mamának, magamról nem is szólok. Nekem az én mostani különösen sivár életemben különös öröm lesz érezni a régi boldog évek elmerült napjának visszasugárzását.

Sárikát szívből öelve, Lidike mamát a legtisztább szeretet sok-sok kéz csókjával várják öreg gyermekei:

Feriék

Szeged, 1917. febr. 6.

44.

Kedves szép Lidike mama!

Mivel a nehezen várt levélből olyasmit sejtettünk ki, hogy Lidike mama visszariadt már az úttól, mindent elkövettem, hogy az Arany-ünnepet ürügynek megtarthassuk. Azért kellett t.i. mindent elkövetni — holott simán is menni kellene a dolognak —

mert Tömörkény a megszokott bogarasságával ellene van minden kultúréletnek a háború alatt. Nagy részben ő az oka annak is, hogy a Dugonics-Társaság működése szünetel. Szalay főkapitánnyal és Almássy szini direktórral aztán mégis sikerült úgy megállapodnom, hogy a Társaság és a színház *március második felében* Arany-ünnepet tart a *színházban*. Erre kérnénk aztán le a szívünknek annyira kedves Jakab Ödönt. Az ő verse lenne a mag, a mi körül az egész ünnep kikristályosodnék. Valaki ünnepi beszédet tartana, a színtársulat néhány vidám tárgyú Arany-verset mutat be élőképekben s előad egy felvonást valamelyik Arany-fordításból, — én talán be konferálnám az egészet, ha más nem akad erre a szerepre. T. i. nekem annyi a dolgom, hogy nagyon keservesen kell megfizetnem minden, a szokott roboton kívül eső extra vállalkozásért, — azért, ha lehetne, legszívesebben kibújnék.

A mi Jakab Ödön honoráriumát illetné, a Dugonics-Társaság — akár most jön, akár más esetben — 100 koronát örömmel áldozna erre. Tudom, hogy hozzá méltatlan szerény összeg a mai időkben, de talán a vasutat, szállodát futja. Ezt tessék hát óvatosan kitudni, beéri-e ezzel s akkor hivatalosan is — én külön is — meg fogjuk hívni.

A viszontlátás biztos reményében Sáríkával együtt meleg szeretettel csókoljuk a kezét:

Feriék

Szeged, 1917. febr. 27.

45.

Kedves Lidike mama!

Várom, várjuk az Arany-ünnep ügyében a döntést Budapestről, de nem jön. Én február 24-én közöltem Lidike mamával, hogy március második felében tartanánk az ünnepet, ha a mesternek, a ki ennek központja lenne, konveniálna ez az idő. Eddig azt hittem, azért késik a válasz, mert Lidikének nem volt alkalmja Jakab Ödönnel beszélni, — most már azonban arra kell gondolnom hogy talán megint elkallódott valamelyikünk levele az úton. Kérésemet azért ismétlem most meg: lenne-e olyan kedves Lidike mama megtudni megszokott finom óvatosságával elég-e Jakab Ödön útiköltségeire 100 korona, a meddig a Társaság el tud menni s hajlandó-e még mindig megtisztelni bennünket. Talán legjobb volna, ha ő választaná meg az időt s mi alkalmazkodnánk ahhoz. Most már inkább csak áprilisről lehet szó, márciusra már nem igen illeszthetjük be a színház műsorába az Arany-estét, legfőljebb úgy, ha nagyon szegényes körítést adunk a briliáns ódához, ezzel pedig nem akarnánk Jakab Ödönt megbántani.

Nagyon szépen kérjük Lidike mamát, kegyeskedjék a helyzetről tájékoztatni, mert most nem tudjuk magunkat mihez tartani. És Sárikánk boldogságához lehet-e már gratulálnunk?

Sok-sok szeretettel, kézcsókkal és hűséges szívvel:

Feriék

Szeged, 1917. márc. 12.

46.

Szeged, 1917. ápr. 17.

Drága Lidike mama!

Lehet vagy tíz esztendeje, mikor utóljára megpöröltem Ilonkát, de tegnap délben, mikor az ebédnél találkoztunk, megint majdnem kikapott, a miért megegyezés ellenére elaludtatta velem a gyorsvonatot. Csak azért menekült meg nagyobb vesze-

delem nélkül, mert a jószándék pajzsa mögé húzta magát szegényke. Ezen meg-békültünk és gondolatban együtt kísérettük Lidike mamát és találgattuk, melyik állomáson juthat helyhez. A vacsoránál aztán elégedetten mondogattuk, hogy hála istennek, bizonyosan pihen azóta, — de azért mégis nyugtalanok vagyunk: a fárasztó éjszakázás után a rettenetes út nem tette-e megint beteggé. Drága Lidike mama, nyugtasson meg bennünket, mert szinte szemrehányást teszünk magunknak, hogy több áldozatába került az út, mint a mennyi örömet mostani össze-vissza életünkben nyújtani tudunk érte. Ezzel megint csak az adósságunk növekedett, a mi a nélkül is annyi volt már, hogy hármunk szívének egyre terebélyesedő szeretete se ellen súlyozhatja.

E levél írása közben jön fel egy kiadóhivatali kislány a sürgöny díjából visszajáró pénzzel. Kérem, mikor adta fel. Azt mondja, csak vasárnap délben, mert szombat éjszaka bent felejtette a nyomdában. Mindjárt telefonálok a postára, mert nem vagyok benne biztos, egyáltalán föladta-e. Minden esetre értem most már, mért nyugtalanokdtak Sáríkáék vasárnap este.

Ilonka ma már friss, fúrge és vidám. Én ma rendezek majd nagy alvást, ha sikerül, aztán a gyerekregény befejezésére vetem magam s ha avval készen leszek a héten, akkor a jövő héten már verset is tudok írni. Sáríkáékat ölelve Lidike mama kezeit hálával és hűséges szeretettel csókoljuk:

Feriék

47.

Drága Lidike mama,

ki se mondhatom, micsoda szégyenkezéssel olvastam a július 11-ről keltezett kedves sorokat, a mikkel ide csak július 15-én ért megint nagyon el rendetlenedett póstánk. Csak az nyugtat, hogy a Lidike mama szeretetét el nem veheti tőlünk még az ilyen durva figyelmetlenség se, a mibe *látszólag* keveredtünk. Mert dehogy hagytuk mink azt az első szerető suhanást válasz nélkül! Óriási levelezésem mellett kénytelen vagyok könyvet vezetni a magánlevelezésünkről is s abban látom, hogy mi Lidike mamától kártyát kaptunk június 22-én (magát a lapot a többihez zárta Ilonka) s arra feleltünk június 25-én, még pedig levélben. Hogy aztán az merre kallódott el, nem az én cudar írásom miatt került-e cigányútra, annak csak a jó Isten a megmondhatója.

Azóta aztán széthullottunk, a hányan vagyunk, annyi felé. Persze Panka van legjobb helyen s legjobban is érzi magát: a nagymamai szeretet ringató ölében. Virágos ifjú csónak, a ki minden vizen könnyen úszik még. Ilonka, szegény, Meny-házán foltozgatná a maga hajócskáját, félek, nem sok eredménnyel. Ép az nap délben ment el, a melyiknek délutánján a második karlsbadi kártya érkezett. Már el telt két hét s hízni még nem hizott, állítólag a köhögése enyhült valamit. Az én öreg bárkám persze nem mozdulhat a Tiszáról a maga megszaporozott terheivel. Meg volt közben az igazgató választás is, minden megillető parádével és erkölcsi elismeréssel, ellen súlyozásul annak, hogy ez a magas méltóság — kerek 100 korona fizetéstöbbletet jelent egy évre. Mégis kedvesebb nekem ez a tisztos szegénység a Szász barátom fehér kenyérénel a melynek, félek keserű íze lenne. Politikai érvényesülést keres, ahhoz kellenék eszköznek, a hogy most kiderült, — de akkor inkább a mai független rabság, mint az. Ilonka különben erről nem tud semmit s nem is akarom izgatni vele. A barátság, a melynek részemről nem volt önző alapja, természetesen zavartalanul a régi marad azért Szászékkal. Lidike mamának úgy írtam a dolgról, mint a ki lélekben legközelebb áll hozzánk a világon. — Addig is, míg

többet írhatok, abban a reményben, hogy Karlsbad nemcsak szép volt, hanem áldott is, az ősz gyermek hűségese szeretetével csókolom a kezét:

Feri

Az *Én Újságom* mai bájos, harmatos verse karlsbadi termés-e?

48.

1917. dec. 14.

Aranyos Lidike mamánk,

bizony úgy kezdhethetem, mint a mesét: hol volt, hol nem volt, hajnalon túl volt, reggelen innen volt, volt egyszer egy fáradt ember, a ki lapzártá után kinézett a halott utcára, a ködbe és kereste benne az angyalok nyomait, a kiknek ebben a hónapban már szállongani kellene a föld felett, — de csak egynek a sugárzó nyomát találta, az is a saját író-tárcájából sugárzott ki. Ott hordom a Lidike mama drága névnapi köszöntőjét, a minden virágnál hímesebbet és minden versnél muzsikálóbbat. Valahányszor kinyitom a tárcát és meglátom a levelet, mindig ellágyul a szívem és meghatott zavarba hoz a szent szeretet, a mely változatlan hűséggel kipatakszik felőle felénk, a csöndes és fáradt gyerek felé. Akiknek olyan végtelen jól esik a simogató anyai kéz, ha még olyan bús és erőtlens is: mi a lélek szerint való apánk áldott és áldó, felejtethetlen kezét is érezzük benne.

Nem olyan vidám a házunk, mint a milyennek egy hónappal ezelőtt vártuk. Nagyon lassan pendül az Ilonka egészsége és megint itt borong felettünk a régi szomorúság, ha takargatjuk is egymás elől. Étvágya van ugyan, de nem hízik, a gyomor mindjárt felfúvódik és három-négy naponként a hányás is jelentkezik.

Panka, hála istennek, változatlanul szép, erős és dolgozó, én magam, ha lehet, még megterheltebb vagyok, mint eddig. Nemcsak a kenyérkereső gondolataim nyomnak, hanem a társadalom is egyre jobban rám nehezedik, — hiszen láthatja Lidike mama a Naplóból. S e baj, csak a háború végéig elbírom ezt az életet, akkor majd megszabadítom magam, — de boldog Isten, hol van az még!

A papír elfogyott, a szeretetünk elfogyhatatlan s azzal öleljük Sárrikát, Pistát és csókoljuk a Lidike mama kezét,

Feriék

49.

Drága Lidike mamánk,

a kinek szíve is, keze is mindig frissebb, mint a miénk, a cirógató szeretetben megint megelőzött bennünket. Mi készültünk megköszönni azt a megköszönhetetlen kedvességet, hogy eljöttek hozzánk és szerény ünnepünk házi szőttesébe elhozták a legüdébb színeket, — s ime már itt is van a levél, a mely ránk pirit a köszönettel az egyszerű köteleltségteljesítésért s a melyet opálos ragyogásával drága emlékül tettünk el a Társaság irattárába.

Ezzel bevégezvén a félhivatalos részt, a melyhez még Szalay tiszteletteljes kézcsókját csatolom avval a kijelentésével, hogy ez a Pósa-ünnep csak fogalaló volt részünkről a háború utánra, — áttérhetek a magunk dolgaira, a melyek, sajnos, sokkal komorabbak. Ilonka mára virradóra — ezt szerda éjjel írom — megint hányt kétszer-háromszor, csupa gyomorsavat, aztán mikor megpróbálta a felkelést, elszédült úgy, hogy az egész napot ágyban kellett töltenie, rettenetes főfájással. Most este már kissé könnyebben érezte magát, de azért tele vagyunk nyugtalansággal és

kétségbeeséssel: úristen, hát megint elülről kezdődik-e az egész kálvária? Igaz, részben ő maga az oka ennek a változásnak, a miért minden sürgetés ellenére se ment fel Herczelhez, a ki pedig bizonyára nem ok nélkül rendelte őt magához. Most se tudom, e mai rosszulét nélkül nem halasztotta volna-e el az útját, — így a jövőhéten, talán kedden, pár napra föltétlenül fölmegy.

Akkor majd fölküldöm tőle az ünnepünkről referáló többi szegedi lapot is, a miket félre raktam Lidike számára, de elküldeni még nem bírtam, mert most megint nagyon hajszos napjaim vannak. Vasárnap óta még minden napra jutott vagy egy beszéd, vagy egy előadás s ilyen lesz az egész hét, — ezért nem mehettem én most fel Pestre Pistánk telefonon való szíves invitálása dacára sem.

Sárikáékat szívből ölelve, Lidike mamának csak áldást árasztó kezeit hűséges szeretettel csókoljuk:

Feriék

A verseket, a mennyiben más szándéka nincs velük Lidikének, alkalmilag leköszölném s szeretném már a pünkösdi számban kezdeni.

50.

Kedves Lidike mama,

betegem írok, vasárnap óta ágyban fekszem, hetek óta lappangó hurutom erőt vett rajtam az utóbbi zürzavaros napokban, utcai szónoklatokban stb. Hála istennek, nincs komolyabb baj, inkább csak elővigyázatból ítéltem magam szobafogságra, hogy összeszedhessem minden erőmet az igazán csak most jövő nehéz napokra.

Nagyobb baj az Ilonkáé, még nagyobb, hogy még mindig nem veszi komolyan. Az új gyomorszájon alighanem új fekély képződik — ha ugyan helyes a helybeli diagnózis — az epehólyag is duzzadt. Sokat hány és szédül, két kilót már fogyott is. Ha az utazás egy kicsit könnyebb lesz, fölviszük és betesszük egy szanatóriumba, ahonnan a gyógyulás teljessége előtt ki se eresztik.

A forradalom első napjaiban fönt jártam Pesten, Dettret kineveztetni kormánybiztosnak, rettenetes út volt, részben ennek is vagyok a betege. Akármennyire ösztökélt a szívem, lehetetlen volt egy kézcsókra is beszaladnom. Pedig szerettem volna Sárikáékról tudni valamit, nyugtalan voltam Pistánk miatt, — azóta olvastam az előlépését és legalább e tekintetben megnyugodtunk. De vajjon ez volt-e az, a mire Lidike mama célzást tett a levelében, a sorok közt? Magam nagy lelki válság előtt állok. A forradalmat a magam részéről én már befejeztem volna s nincs egyéb vágyam, mint visszamenni a könyveim közé, mert én nem akarok semmi más lenni, mint a mi vagyok, hiszen ezért tértem ki a főispánság elől is. Az I. kerület mandátumát azonban már nehezebb lesz elkerülnöm. Pedig mire kell az enyém? Nincs-e igazam, drága Lidike mama? Gyermeki szeretettel csókoljuk a kezét:

Feriék

51.

aug. 22.

Drága Lidike mama,

az özönvíz után csak épen inteni akarunk egyet a lelkünk kendőjével azok felé, a kik nekünk drágák:

— hála istennek, hogy ti is partra értetek!

Magunk is sokat hányódtunk-vetődünk az árban, szerencsére nálunk csak a pohár vízben való vihar volt az.

Domokos Laci hírt hozott a fönt átszenvedett rémségekről, az első kérdésünk az volt hozzá: mi van Lidikéékkel, Sárikäékkel? Boldogok voltunk, hogy... meg tudott nyugtatni, — nagyon sokat aggódtunk értük, miattuk.

Mi elég csöndösen vagyunk, én a szerkesztésről már hónapokkal ezelőtt lemondtam, s bár a lap kötelékében megmaradtam, megbújtam a kultúrpalota áldott menedékszikliján.

Ilonka a szokott módon kel, fekszik, egy kicsit nekitelik, aztán gyorsan lefogy: csak a szíve tisztasága s a kedélye frissessége marad változatlan, egyetlen kincsünknek e fosztogató napokban.

Panka: Panka. Nagy, erős, szép, jó.

Mindhármukat könyes nagy szeretettel öleljük:

Feriék

52.

Szeged, 1920. I. 17.

Drága Lidike mama,

a posta, a mely ma ép oly álnok és megbízhatatlan, mint az emberek, csak ma hozta el nekem a megváltó szeretet harmatával írt sorokat, a melyek biztatást, vigaszt és mindennél drágább megnyugvást jelentenek nekem. Mert idegen emberek minden ítélete közömbösen ér, jó, rossz egyformán leperog a mai időkben elfásodott lélek kérgéről, de halálnál fájdalmasabb lett volna, ha elfordulnak tőlem azok a megtévesztett lelkek, a melyekkel szent érzések láthatatlan szálai kötnek össze, napsütésben és éjszakában.

Most már nyugodtan várom, akármi jön, — mert hiszen minden jöhet a mai zord időkben. Tudja, Lidike mama, mi közel vagyunk Kecskeméthez és vérpárás köd homályosítja el ma még a szelíd lelkeket is, hát még a farkastól fajzottakat.

Itthoni, szegedi emberektől különben nincs mit tartanom, itt engem mindenki ismer s hogy milyenek ismernek, talán eléggé bizonyítja, hogy mikor legjobban dühöngött a megtorlás, az én fizetésemet akkor emelte fel a város tanácsa. Hajam szála se görbült semmilyen pozíciómban, a Napló szerkesztésétől csak azért léptem vissza magam jószántából, mert ki akartam térni az előre látott vak viharok elől. Itt csak egy sebet kaptam, a mely azonban halálig sajogni fog, mert dédelgetett barát keze ütötte: a Szigethyé. Egyébként azonban ma is a régi fizetéssel a lap kötelékében állok, bár nagyon ritkán írok bele és politikát csak holnapra írtam, gyászkeretben, a magyar békéről.

Mind erről különben talán hamarosan elbeszélgethetünk: a jövő héten valószínűleg felutazom. Ó, nem mint menekülő, bár sok jó barátom unszol, hogy a franciák kivonulása után várható atrocitások elől húzódjam el pár napra. Nekem azonban nincs mehetnékem s én a sorsom elől nem futok el. Azonban mégis aligha kerülhetem el a pesti utat, mert a város tanácsa hivatalosan kiküldött az Ambrozovits-hagyaték ügyének tisztázására. T. i. Ambrozovits Dezső hír szerint a mi múzeumunkra hagyta kincseket érő képtárát, de a végrendelet másolatát nem kaptuk meg s ezt kell felhajtanom, más hivatalos ügyekkel együtt. Már e héten mennem kellett volna, de állítólag a miniszterelnök Szegedre készül s míg ezen át nem esünk, nem akarok elmenni.

Szeretnék vidámabb dolgokról is írni, de kinek a palettáján van ma más szín is a feketén kívül? Ilonkáék ma jöttek meg Félegyházáról, jó kedvben, de nem jó erőben. A házi gondok elől bujdosott oda, szegénykém, pár hétre s azok helyett megint fölkereste az epegörcs. Erről, ugy-e, nincs mit mondanom, épen szegény Lidike mamának?

A Singerék cudarságának új felvonására se refektálok, a kiknek szolgálatába belerogyott az élő, a gályarabságra fogott király, azoktól nem meglepő; ha most a halott leple alá bújnak. A gyűjtőívet azonban boldogan várják. A Pósa Lajos költészetére ezután fog felvirradni, hegyeket indító szava most fog erőre jutni, — de az özvegy galamb gyöngé válla meg fogja-e bírni a nyomdai uzsora terhét.

Az ám, Kiss Menyhért költőtársat hogy el ne felejtsem, — hát ennek a szegény lantosnak épen az én helyem kell a Petőfi-Társaságban? Hiszen már a nyáron úgy szerepeltette itt magát lapokban, plakátokon, matinékon, mint a Petőfi-Társaság tagja s mint ilyen ünnepeltette magát. Én persze csak mosolyogtam és a viláért se szóltam volna egy szót se. Mégis nagyon meglepett, hogy ő az én vádlóm. Egy ujjal se bántottam soha. Egyszer járt nálam a nyáron a kultúrpalotában, baráti látogatást tett. És én szóltam érte jó szót a Szege-di Naplónál, mert bizony másképp nem közölték volna a rossz versét. De hát ilyen embernek is lenni kell. Sáríkáékat testvérszívvvel ölelve, Lidike mamának könyes hálával csókolja a kezét

Feri fia

53.

Drága Lidike mama,

épen írni készülöben voltam, mikor rég várt sorai érkeztek — most „nagy”-hétfőn, t. i. nagytakarításos hétfőn reggel. Egy deszkaszálon írok a gangon, azért lesz levelem rövid és az írás még a szokottnál is pogányabb.

Először azt akartam megírni, hogy most már végre csakugyan meglesz a pesti út, a mit annyi készülődés előzött meg, mint egy sarkvidéki utat. A jövő héten, 27-én kedden reggel indulunk innét Szalay főkapitánnyal és Tonelli Sándorral, majd ők vigyáznak rám, a ki két év óta most mozdulok ki először a városból. Ez alatt úgy felszaporodott a hivatalos tennivalóm, hogy, ha mindig lótok-futok is, kell 8—10 nap az elintézőkre. Lidike mamától csak az első egy-két éjszakára kérek szállást, aztán majd elveszem magam valahová, a hol nem kell szemrehányást tennem magamnak, hogy azokat inkommodálom, a kiket legjobban szeretnék kímélni. Ha jól tudom, Kálmán öcsém most állandó vendége Lidike mamának, őt se akarnám egy órára sem hajléktalanná tenni, tessék megnyugtatni, hogy egy kis ideig élvezem is meg lehet férni, nem vagyok nagyon kötözködő természetű.

Ha Lidike mama ilyenformán megszánja szállással a vándort, kimondhatatlan hálásak leszünk érte, de egy kikötéssel: hogy ez a maximuma a vendéglátásnak, étkezés tekintetében szabadkéz adatik a vendégnek. Ezt a mai körülmények közt mindenütt máshol magától értetődő dolognak tartanak, azonban Lidike mamánál, a ki mindig úgy tesz, mintha „terüljasztalkámat” kapott volna valami tündérkomasszonytul, ezt határozottan ki kell kötni. Legföljebb abban egyezhetünk ki, hogy egyszer otthon ebédelek, vagy vacsorázom, vagy reggelizem. Egyébként is annyiféle captam meghívást előre is (Szászék, Madarassyék, egyéb nemzeti múzeumi urak), hogy ha mindenüvé el akarnék jutni, két hét se futná ki.

Fölmenvén természetesen élő szóval fogok beszámolni minderről. Most csak annyit, hogy én a pénzlebélyegzés előtt levélben megkérdeztem: mi lesz a könyvekkel, megjelennek-e s ezért hajtsuk-e tovább az előfizetési díjakat? Mivel válasz nem jött, a gyűjtést tovább folytattuk. A két mű aláíróinak száma kb. 80, de jó, hogy valamilyen megoldást mégis sikerült találni; én attól féltem, a papír rettentő drágulása az egész vállalkozást meghiúsítja.

Rövidnek ígért levelem elnyúlásáért és felemás papírba való öltöztetéséért borítékot ebben az összevisszaságban nyilván csak harmadik színben talállok)

bocsánatot kérve, holnaphoz egy hétig is sok kézcsókot küldök mind a két házhoz és enyéim ölelését:

Ferijük

Sz. 1920. IV. 19.

54.

Sz. 1920. V. 19.

Drága jó Lidike mama!

Mire hazaértem, már itt várt Szávay Gyula sürgönye, hogy a Petőfi-Társaság szegedi leruccanása ügyében lejön hozzánk. Itthon aztán kisült, hogy egy vonaton jöttünk, nem tudva egymásról. A Szávayval való megállapodás szerint pütkösre jön Pekár, akadémikusokkal, Kisfaludystákkal, Petőfistákkal, Nemzeti Színházbeliekkel, összesen 18-ad magával. (Legjobban örülök annak, hogy öreg barátunk, Burkus is köztük lesz, legalább visszaszerethetjük.)

Hazaérkezésem óta mindig a pütkösi irodalmi ünnep előkészítésében lótok-futok, egész belesoványodtam már. Most éjfélkor mégis lopok a közügytől annyi időt, míg gondolatban Lidike mama áldott kezére lophatok egy-egy csókot köszönet helyett, mert ha beszélnem kellene, a jóságnak és gyöngéd szeretetnek azt a virágméznél tisztább és édesebb fluidumát, a mivel Lidike mama engem dédelgetve elárasztott, csak könyekkel tudnám megköszönni.

Itthon nem nagyon jól vagyunk. Ilonkát, szegény lelkemet annyi szenvedés után, a miket a feleség gondjai is súlyosítanak, eddig példátlan lelkijére lassanként elhagyja. Sokszor vannak jajgató idegrohamai, a mik lassanként szegény Panka kedélyén is nyomot hagynak. Környezetváltozás talán segítene, majd próbálok rá módot keresni, hogy 3—4 hétre talán bevigyük a klinikára, mert a szanatóriumot egész hátralevő életemmel se bírnám megfizetni. Arra is gondolok, talán Pekárral most lent jártában sikerül megcsinálnom, hogy ugyanarra az időre rendeljen be engem valamilyen stúdium címén, egyik, vagy másik nemzeti múzeumi osztályba. Főképp ezért buzgok úgy a matiné rendezése ügyében, mert különben bizony az egészséget odaadnám minden államtitkárostul, akadámiástul azért, ha még egyszer az én drága mesterem fölélédné s csak egy óráig is őt hallhatnám beszélni.

Drága Lidike mama, az egyre fiatalodó kakukk (a melynek szavát még most is sokszor hallom) éjfél után egyet kakukkol már, ideje kedves, szép álmokat kívánnom, hiszen Lidike mama már nem sokára fölkel, ha nem kell is most a drágalátos vendég elül a konyhácskába menni harisnyát stoppolni.

Panka és Ilonka csókját ide zárva — a ki minden áron el akarta olvasni ezt a levelet, úgy, hogy meg kellett várnom az írással, míg lefeküdt — sok-sok hálás kézcsókkal búcsúzik:

Feri

55.

Pütkös hétfőjén, 1920

Drága Lidike mama,

a kis Vészits Bandi elhozta a kérdést: hogy mit tettünk a lebélyegzőkor visszatartott pénzzel, de nem tudom, a feleletet elviszi-e rá, azért írom meg: nálunk még hivatalosan nem hirdették ki a 3000 K-n aluli összegek visszaadását. Mihelyst ez megtörténik, azonnal beváltjuk a bonnt s küldjük a pénzt. Esetleg fölviesszük magunkal.

A dolgok t.i. olyan szerencsés fordulatot vettek, hogy június 13-án fel kell menem, felolvasni a Petőfiben. A vasárnapi szereplésemnek ugyanis érdemén fölül

olyan sikere volt, a mi nekem magamnak is ma is álomnak tetszik. Drága jó Burkus-sunknak, a ki leutazás közben is exponálta magát értem Pekárnál, előzetesen felolvastam a verset s ő már akkor látta a sikert s talán még nálam is boldogabb volt, a mikor a hatást látta, az isten áldja meg érte. Mindenki el volt ragadtatva és nekem szinte mulatnom kellett rajta, hogy egyszerre fölfedeztek: a szigorú Kozma percekig tapsolt, Jászai elvitte a versem, mert ő azt terjeszteni akarja az egész országban, Pekár megölelgetett és rám parancsolt, hogy a legközelebbi ülésen vegyek részt. Jakab Ödön simogatásával együtt, a kinek a saját nagy sikere se szerzett ilyen grómet, éreztem a Lidike mamáét s fölöttünk az én lélek szerint való apám lelke suhogását. — 12-én tehát megyünk, mert most már Ilonka is, Panka is egyszerre erősödtek egy útra valót. Ezer kézcsókkal:

Feri

56.

Drága Lidike mama!

Két napig házaltam a Pénztári Elismervénnyel, — sajnos, minden eredmény nélkül, mert ez már nem a bankok dolga, hanem a pénzügyi igazgatóságoké. A bankok még akkor átszámoltak az államnak s nekik tovább nincs közük a dologhoz. A pénzügyigazgatóságon pedig ridegen elutasítottak, mert a rendelet értelmében ezek az alárendelt hivatalok nem is tehetnek mást: szólna a csuda, ha a nemzeti hála koldusbotot nem adna a legnemzetibb költő özvegyének a kezébe. Ezért fog ebből az országból elsüllyedni az is, ami még meg van belőle.

A Petőfi-Társaságbeli dicsőségtől is megkeseredett a szám íze. Nekem az a dicsőség — uti költség és pesti élet — 2200 koronámba került, havi fizetésem kétharmadába. A Petőfi-Társaságnak eszébe nem jutott egy fillért megtéríteni. Ez a rongyos Dugonics-Társaság legalább az utiköltséget megfizette a vidéki felolvasóknak, míg bírta — persze ma a Dudonics-Társaság is koldus, de a Petőfi-Társaság gazdagabb, mint valaha volt. Azt ugyan várhatják, míg én megint felmegyek felolvasni. Hiszen Ilonkának hetekig kell siratni a dicsőség árát.

Holnap reggel megyek ki a tanyára ősöket keresni, jövő vasárnapig kint is maradok s úgy érzem, legjobb is volna az ősök mellé feküdni, hogy ne kellene tovább verekedni az egyre rettenetesebbé váló élettel. Sokszor gondolok rá kétségbe esve, mi lesz velünk, mert bizonyosra veszem, hogy az igazi nyomorúság még csak ezután kezdődik s mi még Ausztriánál is jobban le fogunk zúlleni gazdaságilag. Sőt mindenütt boldogan fognak már élni az emberek, mikor mi még mindig egymás torkát harapdossuk.

Kezd esni a hó, Ilonka, Panka dideregve melengetik egymást a fűtetlen kályha mellett s onnan küldik a szivük ölelését, én sokszor csókolom a kezét tehetetlen fiúi szeretettel:

Feri

Szeged, 1922. márc. 28.

57.

Szeged, 1929. I. 5.

Drága Lidike mama,

hetek óta nyavalyáskodom ugyan, most is betegágyból írok, de erősen javulóban s holnap már ki is nézek a világba. A könyv is, a levél is megjött, csak a betegséggel súlyosított hajszolt életemben eddig még nem jutottam hozzá, hogy írjak róla. Természetes, hogy felejtethetlen mesterem könyvéről én fogok írni. S az is természetes,

hogy a matinén megjelenni szívbeli kötelességem. Ott leszek, drága Lidike mama s a legkönnyebb és leghálásabb részt választom: intimitásokat mondok el lélek szerint való apámról.

A viszontlátásig is kézcsókkal Lidike mamának és Sáríkáknak, öleléssel Pistáknak, fiúi és testvéri szeretettel vagyok

Ferijük

58.

Szeged, 1933. XI. 9.

Drága Lidike mama,

hálám a halhatatlan halott, szeretetem az élők iránt, a kik őt szerették s minket máig megtartottak a szívükben, soha meg nem fogyatkozik. Boldogan vállalnám a megtisztelő szeretet, szívbeli kötelességük, — de ezt a levelet is ágyban írom, lázammal megint orvoskézre kerülvén. Már két hónapos operált, de még mindig nagyon gyöngé lábadozó vagyok. A rádió-előadást, közönség nélkül, ülve, előttem a vizes pohár helyett orvosságos üveggel meg bírtam tartani, de nagy közönség elé így, tizenöt kilóval lefogyva, nagyon bizonytalan tartással egyelőre nem állhatok. Ezért kellett elhalasztani díszpolgárrá avatásomat is Szeged törvényhatóságában. Az orvosaim avval biztatnak, hogy januárra megerősödök, addig azonban tilos a dobogóra lépnem.

Tudom, hogy a helyiség miatt nehéz a halasztás, de ha valami okból mégis januárra maradna az ünnep, a legboldogabban veszem ki belőle a magam részét. Most kénytelen felmentést kérni nagyon megrongált, szinte föl se ismerhető, mindnyájukat szívből ölelő

Ferijük

Ilonka is lefogyott 44 kilóra az én operációm alatt: az izgalmak kiújították kétszer operált gyomorfekélyét.

JEGYZETEK

Móra Ferenc ismeretlen levelei Póssáékhoz

1. A levél a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Irodalomtörténeti Tanszéke birtokában.
2. Hegedűs András: *Móra Ferenc egyetemi évei*, Tiszatáj, 1974. február.
3. A levél az OSzK Kézirattárában.
4. A levél az OSzK Kézirattárában.

Levelek

Móra Ferenc Póssáékhoz írt levelei az OSzK Kézirattárában találhatók: Hálás köszönetemet fejezem ki *V. Windisch Évának*, az OSzK Kézirattára vezetőjének és *Bata Imrének*, az OSzK tudományos főmunkatársának, akik a *Móra-levelek* gyűjtésében, felkutatásában segítségemre voltak.

Ezeket a kézírásos leveleket betű szerinti másolatban, az író helyesírásával közlöm. Az OSzK Kézirattárában található levelek közül csak néhány töredék és kisebb jelentőségű levél közlésétől tekintettem el. A korlátozott terjedelem miatt a *Jegyzetekben* csak szükséztől közlésekre szorítkoztam.

1.

Pósa Lajos (1850—1914) költő és újságíró, a *Dankó-nóták* szövegírója, Az *Én Újságom* című gyermeklap szerkesztője. A magyar gyermekköltészet terén jelentős érdemeket szerzett.

Ilona — Walleshausen Ilona, Móra Ferenc felesége.

Szegedi Pannika — Móra Ferenc leánya. Az aláírás utal Pósa Lajos költeményének címére

2.

Keltezés nélkül, töredék. *Mikor engem két esztendővel ezelőtt megválasztottak könyvtárosnak* — közlésből megállapítható: Móra 1906-ban írta, könyvtárosnak 1904-ben választották meg.

3.

Nagyságos Asszonyomnak — Pósa Lajos felesége, akit Móra a levelekben gyakran így szólít meg:
Lidike mama.
nótafa sírja — Dankó Pista sírja.
Sárika — Pósa Lajos leánya.

4.

Móra István — Móra Ferenc testvérbátyja, költő-tanár.
Naplónak — Szegedi Napló, Móra 1902. május elsejétől itt újságíró.

5.

Töredék-levél. Jelentős dokumentum Móra ekkori költői szemléletéről.

8.

a Csalavér-história befejezése hátra van — a *Csalavéri Csalavér* című ifjúsági regény közlését Pósa 1910. január 2-án kezdi meg *Az Én Újságomban*.

9.

Szigethy Vilmos — Sz. Szigethy Vilmos szegedi újságíró.

11.

„...póstát is csinálok hozzá...”: Móra írta *Az Én Újságom*-ban a gyerekek leveleire a választ, a szerkesztői üzeneteket.

13.

Kisteleki — Kisteleki Ede szegedi újságíró, népies költő.

15.

sógorom — Walleshausen Gyula, ekkor bajai orvos.

16.

Kiskunfélegyházáról küldött levél. Móra szüleinél tartózkodott.
Somogyiba — a szegedi Somogyi Könyvtárba.

18.

szegény gazdánk gyász jelentését szövegeztem — Engel Lajos, a Szegedi Napló „kiadótulajdonosa” 1912-ben halt meg. Móra „Gazdám” címmel 1912. november 24-én írt róla megleghangú emlékező cikket.

23.

Keltezés nélküli levél. Móra 1913. október 16-án írta. A tárgyalás reggelén Móra Istvánnak — 1913. október 16-i keltezéssel — levelet írt. L. Móra Ferenc Levelesládája 59—60. l.
Fehér — Fehér Árpád, Móra előtt a Szegedi Napló szerkesztője.

24.

Keltezés nélkül. Feltételezhetően 1913. októberében, főszerkesztővé történt kinevezése után.

25.

Országos Pósa-ünnepély rendezésének gondolatával foglalkozik Móra.

26.

Lázár — Lázár György a Dugonics Társaság elnöke, 1904-től Szeged polgármestere.

27.

Keltezés nélküli levél. Pósa szegedi ünneplése után.

38.

A Szegedi Napló levélpapírján.

Szávay levélben megmozgatta Tömörkényt — Szávay Gyula konzervatív író Pósnán ösztönözte arra, hogy kérje fel Tömörkényt arra, hogy ajánlja Mórát a Petőfi Társaságba.

Sebők Zsigmondról írni tetszett — Sebők Zsigmond újságíró, ifjúsági író. A Petőfi Társaság tagja volt, Pósnán szerette volna őt is megnyerni Móra támogatására a Társaságba történő felvételkor.

39.

Töredék-levél. A levélben szereplő írók a Petőfi Társaság tagjai. Értékes dokumentum arról, hogyan történt 1915-ben a felvétel a Petőfi Társaságba.

Keltezés nélküli levél, de a levélből kitudódik, hogy Móra 1915. december 18-a előtt írta.

47.

Keltezés nélküli levél. A Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum igazgatójává történt kinevezése után írta 1917-ben.

51.

Évszám nélküli levél. 1919-ben, a Tanácsköztársaság leverése után, augusztus 22-én írta.

52.

K iss Menyhért jelentéktelen, konzervatív költő feljelentésére indított Móra ellen vizsgálatot a Petőfi Társaság.

54.

Szegeden a Petőfi Társaság irodalmi ünnepély rendezését tervezte. A szervezéssel Mórát bízták meg.

őreg barátunk, Burkus — Jakab Ödön költő, a Petőfi Társaság volt főtitkára.

55.

A pönkösdői szegedi irodalmi ünnepélyen *Jászai Mari szavalta el Móra költeményét*. Az ünnepély megszervezéséért Mórát a Petőfi Társaság elnöksége dicséretben részesítette. Pekár Gyuláék ez után az ünnepély után bocsátottak meg Mórának a Tanácsköztársaság idején tanúsított magatartásáért.

UNBEKANNT BRIEFE DES FERENC MÓRA AN FAMILIE PÓSA

von *András Hegedüs*

Ferenc Móra, der Szegeder Journalist, konnte sich erstmalig Anfang der 1900-er Jahre in der von Lajos Pósa redigierten Kinderzeitung „Az Én Újságom“ an die kindlichen Leser des Landes wenden. Zwischen den beiden Schriftstellern — Móra und L. Pósa — entwickelte sich vom Jahre 1903 an ein inniges Freundschaftsverhältnis. Dokumente dieser Freundschaft sind jene Móra-Briefe, die ich hier veröffentliche. Unser Schriftsteller stand mit L. Pósa bis zum Jahre 1914 — bis zum Tode Pósa's — und dann bis 1933 mit dessen Frau in regem Briefwechsel. Móra tat sich in diesen Briefen aufrichtig auf, stellte sich offen dar. Die in diese Briefe eingeschlossenen Geständnisse liefern ein zusammengesetzteres, vollkommneres Bild von der Persönlichkeit und dem menschlichen Schicksal Móra's. Aus diesen Briefen wird auch offenbar, das Móra — auf den Einfluss Pósa's — in das Lager der „der alten Schule angehörenden“ Schriftsteller gelangte. Móra entfernte sich nach dem Tode von Pósa, und dann aufgrund der in den Revolutionen erworbenen Erlebnisse, in den 1920-er Jahren von der konservativen Ansichten vetretenden „Petöfi-Gesellschaft“ und auch seine lyrische Dichtung, mit der er sich den Epigonen-Dichtern anschloss, verstummte hier endgültig.

НЕЗНАКОМЫЕ ПИСЬМА МОРА ФЕРЕНЦА К СЕМЬЕ ПОША

Андраш Гегедюш

Мора Ференц, сегедский журналист, первый раз в начале 1900-х годов в детском журнале «Эн Уйшагом» редактором которого был Поша Лайош мог обращаться к детям. С 1903 года двух писателей, Мору и Пошу связала крепкая дружба. Эти письма — документы той дружбы. Писатель до 1914-го, до смерти Лайоша Пошы переписывался с ним, а после его смерти с его вдовой, до 1933 г.

Мора в этих письмах оказался очень искренним. Эти признания, заключенные в письмах, дают но целостную картину о характере и о человеческой судьбе Мору.

Из этих писем мы узнаем, что Мора по влиянием Пошы вступил в лагерь писателей «старой школы».

Мора после смерти Пошы и под влиянием переживаний связанных с революциями в 20-х годах отделился от консервативного общества имени Петёфи, и лирика его, именно потому, что она связалась с лирикой эпигонистов в это время утратила совсем.